

TÜRKİYE SELÇUKLULARI DÖNEMİNDE VE SONRASINDA VEFÂİ TARİKATI (VEFÂİYYE)

(TÜRKİYE POPÜLER TASAVVUF TARİHİNE FARKLI BİR YAKLAŞIM)¹

AHMET YAŞAR OCAK

Giriş

Sosyal tarihçilik açısından bakıldığında, Türkiye tarihinin Selçuklu ve Osmanlı dönemlerindeki tasavvuf düşüncesi ve hareketlerinin bugüne kadar yeterince biliniyor sanılan, veya daha önce dikkati çekmemiş pek çok konu ve meselesinin aslında pek de iyi bilinmediği veya hiç bilinmediği görülür. Bu çerçevede tarikatların sırf bir tasavvufî teşekkül olmayıp dönemlerinin yalnız dinî değil, siyasal, sosyal ve kültürel hayatında önemli roller icrâ ettikleri, hatta bazılarının bizzat baş rolü oynadıkları dikkati çekmekte gecikmez. Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde de bazı tarikatların, bir takım sebeplerle diğerlerine nazaran bu yönleriyle öne çıktıkları bir gerçektir. İşte Vefâî tarikatı bunların en eskisidir ve her iki dönemde de önemli bir rol oynamıştır².

¹ Bu yazı, *Mesogeios*, 25-26 (2005), pp. 209-248'de İngilizce olarak yayınlanan makalenin Türkçe versiyonudur.

Kısaltmalar:

BOA= Başbakanlık Osmanlı Arşivi,

El^{1,2}= *Encyclopédie de l'Islam*, 1. ve 2. bs.

İA= *İslâm Ansiklopedisi*

TDVİA= *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*.

VD= *Vakıflar Dergisi*,

ZDMG= *Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft*

² Selçuklu dönemindeki rolü vaktiyle ilk defa tarafımızdan yapılan bir çalışmada bahis konusu edilmiş ve Osmanlı dönemi ile bağlantısına dikkat çekilmişti (bk. *Babaîler İsyanı*, Dergâh Yay., İstanbul 1980, ss.95-100; ayrıca bk. *La revolte de Baba Resul ou la Formation de l'Hétérodoxie Musulmane en Anatolie au XIIIe Siècle*, Publ. de la Société Turque d'Histoire, Ankara 1989, pp. 53-56. Mesele bu kitabın geliştirilmiş 2. ve 3. Türkçe baskılarında daha geniş olarak ele alınmıştır: bk. *Babaîler İsyanı: Alevîliğin Tarihsel Altyapısı Yahut Anadolu'da İslâm-Türk Heterodoksinin Teşekkülü*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1996, 2. bs ss. 101-105.; 3. bs., ss. 110-115. Ayrıca bk. A. Yaşar Ocak, "Ebu'l-Vefâ", *TDVİA*.

Vefâî tarikatının mahiyeti, Anadolu topraklarına girişi ve buradaki mevcudiyetinin tarihsel gelişim seyri ve nihayet sözünü ettiğimiz rolü, yakın zamana kadar ne tasavvuf tarihi ile uğraşanların, ne de Selçuklu ve Osmanlı tarihçilerinin dikkatini çekti. M. Fuat Köprülü'nün de bu meseleyle eğilmediği görülür. Sadece Abdülbaki Gölpınarlı önce eski bir kitabında XIV. yüzyıl mutasavvıf şâiri Âşık Paşa'nın Vefâî olduğunu belirtmiş³, daha sonra Yunus Emre hakkındaki bir kitabında da Baba İlyas ve Rum Abdalları'nın Vefâî olduklarına kısa bir değinmede bulunduktan sonra, Türkçe menâkıbnâmeden Ebu'l-Vefâ'nın hayat hikâyesini özetlemiştir⁴. 1980'lere kadar ilgili literatürde bu hususta herhangi bir yayına rastlanmaması da ilginçtir. Oysa Osmanlı devletinin kuruluş dönemini anlatan Osmanlı kroniklerinde Geyikli Baba gibi Rum Abdalları'ndan bahsedilirken, bunlardan bazılarının bu tarikatın müntesibi olduklarına dair kendi ağızlarından nakiller yer almaktaydı⁵. Hatta Âşıkpaşazâde kitabının girişinde kendini tanıtırken tasavvufî silsilesini açıkça bu tarikata, yani Vefâiyye'ye bağlıyordu⁶. Son yıllarda Halil İnalcık da Vefâî tarikatı meselesine Âşıkpaşazâde tarihiyle ilgili bir makalesinde temas etmiş ve özellikle Âşıkpaşazâde, Edebalı, Seyyid Velâyet ve Vefâî tarikatı bağlantısı üzerinde durmuştur⁷.

Kanaatimizce Vefâî tarikatının bu dikkatten kaçışının sebebi, adı geçen tarikatın yeterince tanınmaması, Anadolu'daki varlığının farkına varılamamış, varılsa bile önemsenmemiş olması, dolayısıyla Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde oynadığı rolün kavranamamasıydı. İşte bu makalenin amacı, bu pek bilinmeyen tarikatı bir problematik olarak gündeme getirmek ve böylece tartışılmasına bir başlangıç sunmaktan ibarettir. Ancak daha evvel, bu mesele ile ilgili temel kaynak olması hasebiyle, bu tari-

³ A. Gölpınarlı, *Yunus ile Âşık Paşa ve Yunus'un Bâtınlığı*, Kenan Basımevi, İstanbul 1941, s. 8.

⁴ Bk. A. Gölpınarlı, *Yunus Emre ve Tasavvuf*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1961, ss. 47-49. Gölpınarlı bu kadarla yetinmiş ve Vefâî tarikatının öneminden bahsetmemiştir. Öyle görünüyor ki, o asıl orijinal Arapça menâkıbnâmeyi görme imkânına da ulaşamamıştır.

⁵ Bu metinler aşağıda verilecektir.

⁶ Bk. *Âşıkpaşazâde Tarihi* s. 1; krş. Friedrich Giese, *Die Altosmanischen Anonymen Tavârihi-İ Âl-i Osman*, Breslau 1922, s. 3.

⁷ Bk. "How to read Âshik Pasha-zâde's history?", *Studies in Ottoman History in Honour of Professor V. L. Ménage*, ed. Colin Heywood-Colin Imber, The Isis Press, İstanbul 1994, ss. 139-156. Aynı makale şurada da yayımlanmıştır: *Essays in Ottoman History*, Eren Yay., İstanbul 1998, ss. 31-54. H. İnalcık bu makalesinde Şeyh Vefâ'nın kurucusu olduğu Vefâiyye ile Tâcu'l-Ârifin Seyyid Ebu'l-Vefâ'nın kurucusu olduğu Vefâiyye'yi karıştırmıştır.

katın kurucusu olan Seyyid Ebu'l-Vefâ'nın hayatını konu alan menâkıbnâmesinden kısaca bahsetmek gerekiyor.

Tezkiretu'l-Muttakîn ve Tabsıratu'l-Muktedîn yahut Menâkıbu Tâci'l-Ârifin Seyyid Ebi'l-Vefâ

Aşağıda kendisinden bahsedilecek olup, bazan XV. yüzyılda yaşamış Ebu'l-Vefâ el-Hârezmî ile karıştırılan⁸, Vefâî tarikatının kurucusu Tâcu'l-Ârifin Seyyid Ebu'l-Vefâ el-Bağdadî (öl. 501/1107) hakkında ana bilgi kaynağı, *Tezkiretu'l-Muttakîn ve Tabsıratu'l-Muktedîn* (veya *Menâkıbu Tâci'l-Ârifin Seyyid Ebi'l-Vefâ*) adını taşıyan Arapça bir menâkıbnâmedir. Yazarı, Şihâbu'd-Dîn Ebu'l-Hüdâ Ahmed b. Abdi'l-Mün'im eş-Şebrîsî el-Vâsıtî adında, XIV. yüzyılda yaşamış bir Vefâî şeyhidir. El-Vâsıtî eserini 773(1371)'te yazmaya başlamış, 777 Ramazan'ının başında (1376 Ocak başları) tamamlamıştır. Carl Brockelmann'ın eserinde kaydedilen bu menâkıbnâmeden⁹, ilk önce Franz Babinger ve Hans Joachim Kissling bahsetmişlerdir¹⁰. Daha sonra Alya Krupp bizzat Arapça orijinal versiyonu üzerinde çalışmıştır¹¹.

Halen iki cilt halinde mevcut Arapça yazma nüsha¹², toplam 183 vaktan müteşekkil olup her sayfada 29 satır bulunmaktadır ve 878/1473-74'te muhtemelen -artık mevcut olmayan- orijinal nüshasından istinsah edilmiştir. Yazar eserini, içlerinde kroniklerin de bulunduğu diğer bazı kaynaklar arasında özellikle

1- *Kitabu Devha (Ravza) ti Uli's-Safâ fi Menâkıbi's-Seyyid Ebi'l-Vefâ,*

2- *Delilü'l-Kavî li'stufâ' min Menâkıbi's-Seyyid Ebi'l-Vefâ,*

3- *Ünsü'l-Mürîdîn el-Vâsılîn li-Menâkıbi's-Seyyid Tâci'l-Ârifin,*

⁸ Ebu'l-Vefâ el-Hârezmî'ye dair msl.bk. Lâmiî Çelebi, *Terceme-i Nefehâtü'l-Üns*, İstanbul 1270, s. 490; Rızakulî Han Hidâyet. *Mecma'u'l-Fusahâ*, Tahran 1295 şh., II, 5-6.

⁹ *Geschichte des Arabischen Litteratur*, Suppl. Band 2, 1949, s.999.

¹⁰ F. Babinger, "Äsyq-pasas Gharîb-nâme", *Aufsätze und abhandlungen zur Geschichte Sudosteuroper und der Levante*, ed. Dr. Rudolf Trofenik, München 1966, II, 8; H.J. Kissling, "Schejh Seyyid Vilâyet (1451-1522) und sein angebliches Menâkıbnâme", *ZDMG*, 113 (1964), ss. 62-68.

¹¹ Çok önemli bir takım bilgiler ihtiva eden bu menâkıbnâme, Babinger ve Kissling'in kayıtlarına rağmen 1970'lere kadar dikkati pek çekmemişti. Alya Krupp bu menâkıbnâme üzerinde çalışarak Seyyid Ebu'l-Vefâ'nın biyografisine dair bir inceleme yayımlamıştır: *Studien zum Menâkıbnâme des Abu'l-Wafâ*, München 1976.

¹² Bk. Bibl. Nationale, de Slane, Ara, 2036, 2 cilt

4- *'Tetvîcu's-Sâdâti's-Şurefâ bi-Menâkıbı's-Seyyid Tâci'l-Ârifin Ebi'l-Vefâ,*

5- *Fahru Zeyni'l-Âbidîn bi-Sırâti's-Seyyid Tâci'l-Ârifin,*

6- *Muînu'r-Râşıkîn fî Menâkıb'î Tâci'l-Ârifin*

gibi, daha önce yazılmış Ebu'l-Vefâ menâkıbnâmelerinden yararlanarak kaleme almıştır. Bunların biri hariç, neredeyse hemen tamamına yakını bugün kaybolduğu için, el-Vâsıtı'nın eseri önem kazanmaktadır. Bu itibarla eser, yalnız Ebu'l-Vefâ'nın biyografisi açısından değil, aynı zamanda Vefâî tarikatının kuruluş ve gelişmesini anlamak açısından da çok önemli görünmekte, hattâ kanaatimizce oldukça güvenilir, gerçekçi bir tarihsel çizgiye oturmaktadır¹³. Hatta onu bu açıdan Osmanlı döneminde Küçük Abdal'ın -her ne kadar yazarı onun gibi doğrudan şeyhinin yanında bulunmamış olsa da- kaleme aldığı (XV. yüzyıl) *Velâyetnâme-i Otman Baba* ile kıyaslayabiliriz¹⁴. Menkabe motifleri hariç, eserdeki şahıs kadrosunu teşkil eden kişiler, mekânlar, olaylar, hemen bütünüyle gerçektir. Bu itibarla üzerinde analitik bir çalışma yapmağa değer niteliktedir, fakat bunun yeri bu makale değildir.

Tâcu'l-Ârifin Seyyid Ebu'l-Vefâ el-Bağdadî

Menâkıbnâmesine göre, Tâcu'l-Ârifin Seyyid Ebu'l-Vefâ'nın asıl adı Muhammed b. Muhammed'dir. Menâkıbnâmesi kesin bir şekilde, doğum tarihini 12 Recep 417/29 Ağustos 1026, ölüm tarihini ise 20 Rebîulevvel 501/8 Kasım 1107 olarak veriyor¹⁵. Buradaki rivayete göre babası Seyyid Muhammed'in ataları, İmam Zeyne'l-Âbidîn sülâlesine mensuptur¹⁶. Seyyid Muhammed Irak'ta Zabala'da ikamet etmekte iken, bir ara seyidlerin takibata uğraması üzerine buradan kaçıp Kûsan'da Benû Nercis isimli bir Kürt kabilesine sığınmış ve burada bir Kürt kıızıyla da evlenmiştir. İşte Ebu'l-Vefâ bu evlilikten doğmuştur¹⁷. Ama bu hikâye önemli bir problemi de beraberinde getirmektedir: Eğer Ebu'l-Vefâ gerçekten İmam Zeyne'l-

¹³ Eser hakkında daha geniş bilgi için bk. Krupp, a.g.e., ss.6-18, 19-25.

¹⁴ Bu velâyetnâmenin tarihsel açıdan analiz ve değerlendirilmesi için bk. Halil İnalçık, "Dervish and Sultan: An analysis of the *Otman Baba Vilâyetnâmesi*", *The Middle East and the Balkans under the Ottoman Empire: Essays on Economy and Society*, Indiana Univ. Bloomington 1993, ss. 19-36.

¹⁵ Bk. el-Vâsıtı, I, 5a, 6.

¹⁶ A.g.e., II, 85b.

¹⁷ A.g.e.,

Âbidîn sülâlesine mensup ise, baba tarafından Arap, ancak annesi tarafından Kürt olduğu kabul edilmelidir. Bu itibarla Ebu'l-Vefâ yarı Arap yarı Kürt sayılmalıdır¹⁸. Biz daha önce başka bir çalışmamızda, şeyhin tarikatının Türkmenler arasında yaygın ve önemli halifelerinden bazılarının Türk olmasına ve ortaçağ Arap kroniklerinin zaman zaman *Ekrâd* kelimesini, etnik kökenlerini ayırmadan -muhtemelen çoğunluğu Kürtler teşkil ettiği için olabilir- Anadolu, Suriye ve Irak'taki bütün konar-göçerler için kullandıklarına bakarak, onun bir ihtimalle Türk kökenli de olabileceğini yazmıştık¹⁹.

Kaynakların belirttiğine göre, ilk tahsilini Bağdad'da tamamlayarak Buhara'ya gitmiş ve orada dinî ilimleri öğrendikten sonra tekrar Bağdad'a dönerek Şeyh Ebû Muhammed Abdillâh b. Talha eş-Şunbukî'nin hizmetine girmek suretiyle tasavvufa intisab etmiştir. Zaten el-Vâsıtî'nin anlattığına göre, "Ebu'l-Vefâ" lâkabını da, kendisine bu şeyh vermiştir²⁰. Bir başka sûfî kaynağı, Muhammed b. es-Serrac el-Kureşî (öl. 1347)'nin *Tüffâhu'l-Ervâh*'i, onun bu lakapla Irak'ta anılan ilk kişi olduğunu yazıyor²¹.

¹⁸ Ebu'l-Vefâ'nın şu veya bu şekilde Kürt soyundan olması, 1990'lı yıllardan itibaren Türkiye'de Kürtçülük akımlarını savunan bir kesim tarafından sürekli bir şekilde spekülasyon konusu yapılmaya başlanmış ve halen de sürmektedir. Bu konuda msl. bk. Cemşid Bender, *Kürt Tarihi ve Uygarlığı*, Kaynak Yay., İstanbul 1991, ss. 94-97; aynı yazar, *Kürt Uygarlığında Alevilik*, Kaynak Yay., İstanbul 1991, ss. 78-79.

¹⁹ Bk. Ocak, *Babailer İsyanı*, I. bs.(1980), s. 98.

²⁰ Bk. el-Vâsıtî, I, 4b,8b; II, 86a-88b, Şeyh Şunbukî hakkında bk. a.g.e., I, 6b.

²¹ Muhammed b. es-Serrac el-Kureşî, *Tüffâhu'l-Ervâh ve Miftâhu'l-Erbâh*, Berlin Staatsbibliothek, katalog W. Ahlwardt, nr. 8794. v. 24b. XIV. yüzyılın ilk yarısına ait olup dönemin Anadolu'sunda yaşamış Sarı Saltuk ve Barak Baba gibi bazı meşhur sufilerin biyografisi ve menkabelelerini de ihtiva eden, ancak bugüne kadar bilinmeyen ve dolayısıyla kullanılmayan, bu çok mühim sufi kaynağının bulunuşuyla ilgili ilginç ve tuhaf bir hikâyesi vardır. Bu eseri birbirlerinden habersiz olarak ilk keşfeden ve kullanan iki kişiden biri, sanat tarihçisi Machiel Kiel, diğeri ise genç Süüdî meslektaşımız Ebu'l-Fazl Muhammed b. Abdillâh el-Könevî'dir. Kiel "Sarı Saltuk: Pioner des Islam auf dem Balkan im 13. Jahrhundert" (*Aleviler/Aleviten: Kimlik ve Tarih/Identität und Geschichte*, ed. İsmail Engin-Erhard Franz, Deutsches Orient Institut, Hamburg 2000, band 1, ss. 253-286.) isimli makalesinde bu eserin Berlin nüshasını kullanmıştır. Ebu'l-Fazl Muhammed ise aynı eserin Princeton nüshasını Kalenderiler'e dair yayımladığı *es-Süfiyyetu'l-Kalenderiyye: Târihuhâ ve Fetvâ Şeyhi'l-İslâm İbn Teymiyyete Fihâ* (Beyrut 1423-2002, ss. 208-214) adlı kitabında hem uzun uzun tanıtmış hem de geniş ölçüde kullanmıştır. Ebu'l-Fazl Konya'da bulunduğu sırada bu kitaptan Mikâil Bayram'a söz etmiş ve eserin kütüphane referanslarını vermiştir. Mikâil Bayram ise, eseri "Türkiye Selçuklularına Dair Yeni Bir Kaynak" (*Name-i Aşina*, yıl 4, sayı 2 (Yaz 2002), ss.53-66) isimli bir makalede kendi keşfi imiş gibi tanıtmıştır. Biz burada Sayın Ebu'l-Fazl'ın lutfettiği Berlin nüshasının fotokopisini kullandık.

Kaynaklarımıza bakılırsa, Ebu'l-Vefâ, devrinde Irak'ta çok büyük bir ün kazanmış ve zamanının en ileri gelen şeyhlerinden sayılmaya başlamıştı²². Zaten yukarıda el-Vâsıtî'nin kaynakları arasında sayılan Ebu'l-Vefâ menâkıbnâmelerinin sayıca çokluğu da bunu gösteriyor. El-Vâsıtî', şeyhin fıkha dair bir risalesiyle, tasavvufa ait *Hulâsatu't-Tevhîd* adında bir eserinden bahsetmektedir²³.

Ebu'l-Vefâ'nın aşağı yukarı bütün sosyal tabakalara mensup birçok müridi olmuştu. Es-Serrac onun o devirde İslâm'ın önde gelenlerinden (*min a'lâmi'l-İslâm*) olup sayısız müridinin bulunduğunu, Irak şeyhlerinin söylediğine göre onun aleminin altındaki müridler içinde on yedi sultanın da yer aldığını (*Enne tahte alemihî min mürîdihî seb'ate aşere Sultânen*) kaydediyor²⁴. Nitekim el-Vâsıtî de, Abbasî halifesi el-Kâim bi-Emri'llah'ın (1031-1075), şeyhin gittikçe büyüyen şöhretinden korkup belki de hilâfet makamına karşı bir harekete girişmesinden endişe ettiğini yazıyor²⁵. Ona göre, halife bu korkunun sevkiyle, sapık inançlar yaydığı iddiasıyla kendisini saraya çağırıp devrin ulemâsının huzurunda imtihana tabi tutmuştu. Fakat Seyyid, bütün sorulara uygun cevaplar vererek hazırlanan tuzağa düşmemişti. Böylece aleyhine çıkartılan dedikoduların asılsızlığını da ortaya koymuş oluyordu²⁶. Bu kayıtları mübalağalı kabul etsek bile, Ebu'l-Vefâ'nın zamanında Irak'ta çok ünlü, yüksek prestij sahibi bir şeyh olduğuna şüphe yoktur.

El-Vâsıtî kitabında her ne kadar Ebu'l-Vefâ'yı belirtilen türden ithamlar karşısında müdafaa etmek amacını güdüyorsa da, eserdeki diğer pasajlar, gerçekte onun Ehl-i Sünnet çizgisine çok sıkı uyan bir şeyh olmadığı, yahut ta kendisi bu çizgiye sadık kalsa bile, çok kalabalık olan müritlerinin hiç olmazsa önemli bir kısmının bu çizginin dışında olduğu intubamı kuvvetlendirecek niteliktedir. Bu konumuyla o, tıpkı Kanunî Sultan Süleyman

İşte bu kaynakta da Ebu'l-Vefâ hakkında uzunca bir pasaj bulunmaktadır. Eser el-Vâsıtî'nin eserinden yaklaşık bir otuz yıl kadar önce yazılmış olması bakımından da önemlidir.

²² Bk. Abdu'l-Vahhab eş-Şa'rânî, *et-Tabakâtu'l-Kübrâ*, Kahire 1360, I, 107; Muhammed el-Gazzî, *el-Kevâkibu's-Sâire fi â'yâni'l-Mietî'l-Âşire*, nşr. C. S. Cebbur, Beyrut, 1945, I, 127; Harîrîzâde Kemale'd-Dîn, *Tibyânü Vesâilil-Hakayık*, Süleymaniye (Fatih) Ktp., nr. 432, III, 221a-225b.; İbrahim Rifat Paşa, *Mir'âtu'l-Harameyn*, Kahire 1334, III, 134-136.

²³ El-Vâsıtî, II, 85b. Ebu'l-Vefâ'nın hayatı hakkında daha geniş bilgi için Krupp'un makalesine bakılabilir.

²⁴ Bk. es-Serrac, *Tuffâhu'l-Ervâh*, v. 24a.

²⁵ El-Vâsıtî, I, 45b.

²⁶ A.g.e., aynı yerde.

zamanındaki ünlü Halvetî şeyhi İbrahim Gülşenî (öl. 1534)'ye benzemektedir. O da müridlerinin Ehl-i Sünnet dışı davranış ve hareketleri dolayısıyla İstanbul'a çağrılmış, sarayda Osmanlı sultanının huzurunda ulemâ tarafından sıkı bir sorgulamaya tabi tutulmuş, fakat bunu başarıyla atlattığı²⁷.

Menâkıbnâmedeki ilgi çekici bir anekdot, Ebu'l-Vefâ'nın müridleri hakkında çıkan söylentilerin yaygın olduğunu doğruluyor. Buna göre, bir gün halife hizmetkârlardan biriyle şeyhe bir mektup ve bir şarap kadehi gönderir. Mektubu alan şeyh, onu açmadan önce kadehin gönderilişinin sebebini sorar. Hizmetkâr mektubu açıp okumasını, cevabın orada yazılı bulunduğunu söyler. Şeyh mektubu açar ve şu satırlarla karşılışır: "*Huzurunda kadın ve erkeklerin bir araya toplayarak âyin yaptığın zamanlarda, sana bu kadehle onlara şarap sunmak yakışıır...*"²⁸. Bu pasaj bize, Seyyid Ebu'l-Vefâ'nın kadın ve erkeklerin bir arada bulunduğu âyinler yaptığını ima etmekte olup, Ahmed-i Yesevî'nin Mâverâünnehr'de icra ettiği benzer âyinler sebebiyle uğradığı eleştirileri hatırlatıyor²⁹.

Bugün İran'daki Ehl-i Haklar, Ebu'l-Vefâ'ya büyük takdis ve tâzim hisleriyle bağlıdırlar. Ebu'l-Vefâ bu mezhepte, büyük bir takdis konusu olup, *Heftevâne* yahut *Heft Ten* denilen *Yedi Vücut*'tan üçüncüsü olarak kabul edilmektedir. Ehl-i Haklar'daki inanışa göre bu *Yedi Vücut*'u oluşturan kutsal şahıslardan her biri, belli sürelerle belli bir takım şahısların bedeninde yeniden dünyaya gelirler³⁰.

Vefâî tarikatı (Vefâiyye, Vefâîlik)

Ebu'l-Vefâ'nın adıyla anılan Vefâî tarikatının (Vefâiyye'nin) nasıl bir tarikat olduğuna, meselâ ritüellerine, usûl ve erkânına dair fazla bilgimiz yoktur. Ebu'l-Vefâ tarafından kurulan bu tarikat, genellikle onun şeyhinin adıyla birlikte, *Vefâiyye-Şunbukiyye* olarak da bilinmektedir³¹. Bunun sebebi, Şunbukiyye'nin kurucusu olan Muhammed eş-Şunbukî'nin ve-

²⁷ Msl. bk. Nev'izâde Atâyi, *Zeyl-i Şakayık*- İstanbul 1268, ss.67-68 vd.; Kasım Kufralı, "Gülşenî", *İA*; Tahsin Yazıcı, "Gulshani", *El*².

²⁸ *A.g.e.*, I, 46b-47a.

²⁹ Bk. Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., Ankara 1976, 3. bs., ss. 23.

³⁰ Bk. Heshmetullah Tabibi, "Influences of the Seven Amshasepand on the religious beliefs of the Ahle Haqq Kords", *Barrasiha-ye Tarikhi*, VI/3, s. 98.

³¹ Msl. bk. Spencer Trimmingham, *The Sufi Orders in Islam*, Oxford 1971, s. 28.

fatundan sonra yerine Ebu'l-Vefâ'nın geçmiş olması olsa gerektir. Böylece Vefâiyye'nin başlangıçta Şunbukiyye'nin bir kolu olduğunu, fakat giderek bağımsızlaştığını düşünmek mümkündür. El-Vâsıtî'nin eserinden, Şunbukiyye'nin Seyyid Abdu'l-Kadir el-Cîlî (el-Kîlânî) ve Seyyid Ahmed er-Rifâî'nin tarikatları geleneği içinde şekillendiği izlenimi uyanıyor. Fakat bu, bir anakronizm problemi ortaya çıkarıyor. Şöyle ki: Abdu'l-Kadir el-Cîlî'nin, gerek Ahmed er-Rifâî'nin, gerekse Ebu'l-Vefâ'nın vefat, hattâ doğum tarihleri çok iyi biliniyor. Abdu'l-Kadir el-Cîlî 561/1165³², Ahmed er-Rifâî 578/1182'de vefat ettiğine göre³³, bu ikisinin de 1107'de vefat eden Ebu'l-Vefâ'dan sonra yaşadıkları çok açıktır. Kaldı ki Ebu'l-Vefâ'nın şeyhi Muhammed eş-Şunbukî'nin adı geçenlerden sonra veya en azından onların döneminde yaşamış olması mümkün olamaz. Böyle olunca Vefâiyye'nin Kadirî ve Rifâî geleneği içinde mütâlâa edilmesi söz konusu edilmemelidir. Dolayısıyla eserini 1371 yılında tamamlamış olan el-Vâsıtînin, Vefâîliği bilerek o zamanlar Ortadoğu'da çok güçlü ve yaygın olan bu iki tarikat geleneği içinde gösterdiğini düşünebiliriz. Veya ikinci bir ihtimal, el-Vâsıtî'nin Ebu'l-Vefâ'nın vefat tarihini yanlış kaydetmiş olabileceğidir ki, bu bize birincisinden daha zayıf bir ihtimal gibi geliyor. Çünkü onun, kitabına konu edindiği, üstelik müntesibi olduğu tarikatın kurucusunun vefat tarihini tahkik etmeden kaydetmiş olması biraz zor görünüyor.

Yukarıda naklettiğimiz menkabe göz önüne alınırsa, bu eserden, Ebu'l-Vefâ'nın kadınlı erkekli âyinler yaptığı sonucunu çıkarabiliriz. Ancak gerçekten Ebu'l-Vefâ bu tür âyinler yapıyor idiyse, o takdirde Vefâîliğin Yesevîliğe benzeyen bir tarikat olduğunu tahmin etmek de mümkündür. Ama Ebu'l-Vefâ'nın 501/1107, Ahmed-i Yesevî'nin ise 1167 tarihinde vefat ettiği göz önüne alınırsa, Vefâîliğin Yesevîlik'ten önce ortaya çıkmış bir tarikat olduğu kesindir³⁴. Ahmed-i Yesevî'nin ölüm tarihi doğru ise, onun Ebu'l-Vefâ'nın değil, Abdu'l-Kadir el-Cîlî'nin çağdaşı olduğu görülüyor.

³² Bu konuda bk. D.S. Margoliouth, "Abd al-Kâdir al-Djîlânî", *EI*¹; W. Braune, "Abd al-Kâdir al-Djîlânî", *EI*²; Süleyman Uludağ, "Abdülkâdir-i Geylânî.", *TDVİA*.

³³ D.S. Margoliouth, "Ahmad al-Rifâî", *EI*¹; Mustafa Tahralı, "Ahmed er-Rifâî", *TDVİA*.

³⁴ Devin DeWeese'in Ahmed-i Yesevî ve Yesevîlik üzerine yayımlanmak üzere olan bir çalışma yaptığını, bu çalışmanın, en başta Ahmed-i Yesevî'nin 1167'de değil, 1220'li yıllarda henüz hayatta olduğu gibi, F. Köprülü'nün fikirlerini kökten değiştirecek bazı verilere ulaştığını, dostumuz Ahmet T. Karamustafa'dan öğrenmiş bulunuyoruz. Eğer gerçekten böyle ise, bu takdirde Anadolu popüler süfliliğine bakış açımızı bütünüyle gözden geçirmek icap edecektir.

Diğer yandan Tahsin Yazıcı, Vefâîliği Şâzeliyye'nin Mısır ve Suriye'deki kolu olarak zikrediyor³⁵. Onun listesinde adını vermediği bu kolun kurucusu, 760/1358'de vefat etmiştir³⁶. Bu takdirde ise bu *Vefâiyye*, Ebu'l-Vefâ'nın tarikatı olamaz. O, *Ebu'l-Vefâiyye* adında bir tarikat daha mevcut olup bunun da Rifâiyye'nin Sa'diyye şubesinin bir kolu olduğunu yazıyor, fakat yine kurucusunun adını zikretmiyor³⁷. Yazıcı'nın listesindeki bu *Ebu'l-Vefâiyye* de anlaşıldığı kadarıyla Ebu'l-Vefâ'nın tarikatı değildir³⁸. Bu adı taşıyan diğer bir tarikat da Zeynu'd-Dîn Hâfî (öl. 1435)'nin kurduğu Zeyniyye tarikatının bir kolu olup, Seyh Vefa diye meşhur Osmanlı sufisi Muslihu'd-Dîn Mustafa (öl. 1495)'ya mensup Vefâiyye tarikatıdır, ki, Aşıkpaşazâde'nin damadı Seyyid Velâyet (öl. 1522), aynı zamanda işte bu Vefâiyye'ye de mensuptu. Seyyid Velâyet böylece hem Seyh Vefâ'nın Vefâiyye'sini, hem Aşıkpaşa'nın temsil ettiği Ebu'l-Vefâ'nın Vefâiyye'sini şahsında birleştirmiş oluyordu. Bu durumda *Vefâiyye* adıyla dört ayrı tarikat bahis konusu oluyor demektir. Öyle görünüyor ki, muahhar tasavvuf kaynakları aynı ismi taşıyan bu tarikatları birbirine karıştırmışlar ve her birini değişik bir takım tarikatlara bağlamakla bir karmaşa yaratmışlardır. Bu karmaşadan, el-Vâsûtî de nasibini almış görünüyor.

Bu itibarla köken bağlantıları ne olursa olsun, Ebu'l-Vefâ'nın kurduğu bu tarikatın tarihinin bir hayli problemlili olduğu, dolayısıyla detaylı bir monografik incelemeyi gerektirdiği açıktır.

Anadolu ve Vefâî Tarikatı

Baba İlyas, Ebu'l-Vefâ ve Vefâîlik

Vefâî tarikatının teşekkül dönemine ait önemli bilgiler ihtiva etmesine mukabil, Arapça menâkıbnâme, onun Anadolu'ya girişine ve buradaki gelişmesine, faaliyet ve tesirlerine dair hiç bir bilgi vermemektedir. Bu itibarla her ne kadar Babaî isyanının bu tarikat bünyesinde hazırlandığı,

³⁵ Ebu'l-Hasan Ali b. Abdillah eş-Şâzili'nin vefat tarihi 656/1258'dir, ki görüldüğü üzere Ebu'l-Vefâ'dan sonra yaşamıştır. Ona dair bk. A. Cour, "al-Shâdhilî", *ET*¹; P. Loury, "al-Shâdhilî", *ET*²; aynı yazar, "Shadhiliyya", *ET*².

³⁶ Bk. "Tarikat", *İA*.

³⁷ Bk. "Tarikat", *İA*. Bu madde *ET*¹'de L. Massignon'un kaleme aldığı "Tarika" maddesinin T. Yazıcı tarafından genişletilmiş ve tadilata uğratılmış biçimi olup burada mevcut liste de Yazıcı tarafından düzenlenmiştir.

³⁸ Vefâiyye-i Zeyniyye'ye dair bk. Reşat Öngören, *Tarihte Bir Aydın Tarikatı: Zeyniler*, İnsan Yayınları, İstanbul 2003, ss. 130-148.

Baba İlyas'ın onun belirtilen yüzyılda Anadolu'daki en önde gelen temsilcisi olduğu biliniyorsa da, Vefâî tarikatının Anadolu topraklarına girişi ve yayılması henüz karanlık bir meseledir. Bunun sebebi belki, bu esere kaynak olan önceki menâkıbnâmelerin yazıldığı dönemlerde herhalde Anadolu'nun henüz Türkler tarafından alınmamış veya alınmış olsa bile, tarihin henüz buraya nüfuz edememiş olması olsa gerektir. Elimizdeki eserin yazarının ise yine muhtemelen Anadolu'da bulunmamış ve burasını pek tanımamış olması sebebiyle, bu konudan bahsetmediğini düşünebiliriz. Türkçe çevirisi de, Seyyid Velâyet'le ilgili eklentinin dışında, tarihin Anadolu'daki tarihine dair herhangi bir bilgi ihtiva etmez.

Menâkıbu'l-Kudsiyye'deki bir parça, Baba İlyas'ın kadın erkek karışık zikir meclisleri tertip ettiğine imada bulunur³⁹. Bu, yukarıda belirtildiği gibi, büyük bir ihtimalle Vefâîlik'te tatbik olunan bir âyin şekli olduğu gibi, Yesevîliğe de yabancı değildir. Üstelik, Hâzrem'de Yesevîliğin yaygın olduğu, Baba İlyas'ın ve aşağıda bahsi geçecek olan şeyhi Dede Garkın'ın Hâzremli Türkler'den oldukları ihtimalinin yüksekliği düşünülürse, gerek onun gerekse Baba İlyas'ın Anadolu'ya gelmeden önce Yesevîlik'le de bağlantıları bulunup bulunmadığı, bir mesele olarak gündeme geliyor. Bu mühim konu henüz aydınlanmış değildir. Şu var ki, Anadolu'daki Türkmenler arasında her iki tarikata mensup çevrelerin birbiriyle yakın temas içinde bulunduğu ihtimali de oldukça yüksek görünüyor. Ancak bugün için, bu son hususu açıklığa kavuşturabilecek herhangi bir tarihsel veri elimizde yoktur.

Baba İlyas'ın Ebu'l-Vefâ ile bağlantısını, Baba İlyas'la aynı soydan gelen tarihçi Âşıkpaşazâde, çok iyi bilinen şu açık ifadesiyle kurmaktadır:

"Ben ki fakir derviş Ahmed Âşıkîyem ibn Şeyh Yahya ibn Şeyh Süleyman ve ibn Balî Sultanu'l-âli Âşık Paşayem ve ibn Mürşidü'l-âfâk Muhlis Paşa'yem ve ibn *Kutbu'd-devrân Baba İlyas halifetü's-Seyyid Ebu'l-Vefâ Tâcu'l-Ârifin* neverallahu kabrehum..."⁴⁰.

Üstelik o, görüldüğü gibi bu bağlantıyı bizzat Ebu'l-Vefâ'nın adını zikrederek kuruyor. Âşıkpaşazâde'ye bakılırsa, Baba İlyas, XI. yüzyılın ünlü mutassavvıflarından ve Vefâî tarikatının kurucusu Ebu'l-Vefâ'nın halifelerinden biridir. Bu intisap zinciri, daha doğrusu -her ne kadar Baba İlyas ile

³⁹ Bk. Elvan Çelebi, *Menâkıbu'l-Kudsiyye fi Menâsibi'l-Ünsiyye*, nşr. İsmail E. Erünsal- A. Yaşar Ocak, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara 1995, 2. bs. ss. 22-23.

⁴⁰ Bk. Âşıkpaşazâde, s. 1. Ayrıca bk. Trimmingham, s.70.

Ebu'l-Vefâ arasındaki şahsiyetler sayılmasa da- silsile, yalnızca Âşıkpaşazâde tarafından zikredilmektedir. Zaman itibariyle Baba İlyas'a Âşıkpaşazâde'den daha yakın olan Elvan Çelebi, dedesinin adına kaleme aldığı menâkıbnâmesinde -en azından mevcut sayfalarda- böyle bir bağlantıdan söz etmemektedir. Bu, bahis konusu bağlantının mevsukiyetini şüpheyile karşılamamızı gerektirecek bir durum mudur? Kanaatimizce hayır. Çünkü Âşıkpaşazâde bilfiil yaşadığı dönemde bu tarikatın önemli bir temsilcisi olarak bu bağlantıyı en iyi bilebilecek durumdadır ve durup dururken böyle bir silsile uydurmağa ihtiyacı yoktur. Ayrıca Şeyh Edebalı'nın da bu silsilenin mensubu olduğu, aşağıda bahis konusu yapacağımız, Türkçe *Menâkıb-ı Tâcu'l-Ârifin Şeyh Ebu'l-Vefâ*'nın baştarafında açıkça şöyle belirtiliyordu:

"Osman Han Gazi tâbe serâhu hazretlerinin kavmi içinde Hazret-i Tâcu'l-Ârifin Seyyid Ebu'l-Vefâ kuddise sirruh hulefâsından bir aziz var idi. Şeyhu's-şüyûh menba'u yenâbii'l-fütûh câmi'u'l- kemâlât hâvi'l-kerâmât mazharu'l-envârî'l-ilâhiyye menşe'u't-tecelliyâti's-samedâniyye Hazret-i Şeyh Edebalı dirleridi, kerâmat-ı zâhire ve se'âdât-ı bâhire olub...."⁴¹

Ebu'l-Vefâ silsilesi, aşağıda görüleceği üzere, ayrıca ilk Osmanlı kroniklerinde Geyikli Baba'nın ağzından nakledilen ifadelerle de teyit edilmiş bulunmaktadır. Böyle olunca, Elvan Çelebi menâkıbımın, yani *Menâkıbu'l-Kudsiyye*'nin, halihazırdaki sayfalarında Tâcu'l-Ârifin Seyyid Ebu'l-Vefâ'nın adının geçmediğini ileri sürerek onun Vefâî tarikatına mensubiyetinin söylenemeyeceği, tamamen mesnetsiz bir iddia olur. Üstelik bu eserin bugün mevcut olmayan baş tarafındaki sayfalarda Ebu'l-Vefâ'nın zikredilip edilmediğini bilmiyoruz.

O halde Baba İlyas'ın Vefâî tarikatına mensubiyetini tartışmak gereksizdir. Bunlar bu tarikatın XIII. yüzyılda Selçuklu devri Anadolu'sunda en azından belli bir zamandan beri mevcut olduğunu gösterir. Her ne kadar dönemin, İbn Bibi, Aksarâyî ve Eflâkî gibi muhtelif mahiyetteki yazılı kaynakları XIII. yüzyılda Anadolu'da *Vefâîlik* diye bir tarikatın varlığından söz etmezlerse de, buraya kadar anlatılanlar, bu tarikatın Anadolu'da mevcudiyetini ispat edebilecek durumdadır.

⁴¹ Bk. *Menâkıb-ı Tâcu'l-Ârifin Şeyh Ebu'l-Vefâ Tercemesi*, Süleymaniye (Esad Efendi) Ktp., nr. 2427, v. 3a.

Baba İlyas o devirde bu tarikatın konar göçer Türkler ve Kürtler arasındaki en güçlü ve önde gelen şeyhi olarak Amasya havalisinde yaşamaktaydı. O adını alan isyanı (Babaîler İsyanı) bu hüviyetiyle hazırlayıp devreye soktu. Bu sebeptendir ki biz, hep yazılıp söylendiği gibi onun kendi adını, daha doğrusu ünvanını taşıyan bir *Babaî* tarikatı kurmadığını, bu isimde muhayyel bir tarikatın sonraki Osmanlı yazarları tarafından ona nisbet edildiğini, kısaca böyle bir tarikatın o zaman mevcut olmadığını, Baba İlyas'ın bir Vefâî şeyhi olduğunu vaktiyle ısrarla vurgulamıştık¹².

Dede Garkın

Öte yandan Âşıkpaşazâde'nin eserindeki Ebu'l-Vefâ'ya karşılık, *Menâkıbu'l-Kudsiyye*'de Baba İlyas'ın şeyhi olarak Dede Garkın'ın adı geçiyor. Elvan Çelebi eserinde Dede Garkın'a geniş yer ayırmış, onu Baba İlyas sülâlesinin "cedd-i a'lâ" sı, yani büyük dedesi olarak nitelemiştir. Ona göre Dede Garkın "tevbe ve irşad"a mezun kılındığından beri insanları dâvet etmiş, şöhreti giderek artmış, müridleri çoğalmış, her biri keramet sahibi dört yüz halifesi olmuştur. İrşadı kime ulaştıysa onu Allah'ın rahmetine gark etmiş, bu yüzden kendisine "Garkın" denilmiştir¹³. İşte tarihsel kimlik ve kişiliği hakkında bunların dışında hemen hemen müspet hiç bir şey bilmediğimiz bu ilginç şahsiyet, her hal ü kârda Baba İlyas'la Ebu'l-Vefâ arasındaki bağlantı noktasında bulunması ve onun şeyhi olarak Vefâîliğin XIII. yüzyılda Türkiye topraklarındaki, adı bizce mâlum en eski ve çok önemli temsilcisi olması itibarıyla kilit -ve aynı zamanda problem- şahsiyet gibi görünüyor.

Bugün Türkiye'de adını taşıyan saygın bir Alevî dede (seyyit) ocağı bulunan Dede Garkın, gerçekte kimdir? Daha önce onun hakkındaki bütün bilinenler, *Menâkıb-ı Hacı Bektaş-ı Velî (Vilâyetnâme)*'deki bir pasajdan ibaretti¹⁴. Ancak şunu unutmayalım ki, Elvan Çelebi'nin adı geçen şeyhe dair verdiği bilgiler hem *Vilâyetnâme*'den daha eski, hem de onu tamamlayıcı mahiyette olduğundan hayli kıymet ifade eder. Böylece onun sayesinde, yakın zamana kadar hüviyeti tamamen meçhul kalmış bulunan

¹² Ocak, *La Revolte de Baba Resul* s. 80; aynı yazar, *Babaîler İsyanı*, ss. 151-153.

¹³ Elvan Çelebi, ss. 9-18. Dede Garkın hakkında ayrıca bu eserin inceleme kısmına bk. ss. XL-XLIII.

¹⁴ Bk. *Manâkıb-ı Hünkâr Hacı Bektaş-ı Velî (Vilâyetnâme)*, nşr. A. Gölpınarlı, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 1958, ss. 22. .

bu Türkmen babasının Baba İlyas'la bağlantısı gün ışığına çıkmış, dolayısıyla Vefâî tarikatı mensubu olduğu, bu sayede anlaşılabilmiştir.

Dede Garkın, *Menâkıbu'l-Kudsiyye* tarafından açıkça Baba İlyas'la bağlantı içinde gösteriliyor. Kaynakların hiç biri Baba İlyas'ın Dede Garkın adlı bir şeyh ile olan münasebetlerinden bahsetmezken, Elvan Çelebi Baba İlyas'ın onun baş halifesi olduğunu gösteren ifadeler kullanıyor¹⁵. Ona göre, Dede Garkın kendi halifeleri arasından Hacı Mihman, Bağdın Hacı, Şeyh Osman ve Ayna Dôla (Ayna Dövle, Aynu'd-Devle) adlarındaki dört şahsı seçerek genç halifesi Baba İlyas'ın emrine vermiş ve onları Rum diyarını (Anadolu'yu) irşad etmekle vazifelendirmiştir. Baba İlyas da maiyetindeki bu dört halifeyle Rum diyarına gelerek kendilerini muhtelif yerlere yollamış, onlar da oralarda yerleşerek irşada başlamışlardır¹⁶. Elvan Çelebi'nin özetlediğimiz bu ifadeleri, Dede Garkın'la Baba İlyas'ın aynı Türkmen çevresinin ve aynı tarikatın mensubu olduğunu göstermesi bakımından ehemmiyet taşıyor.

Dolayısıyla, Baba İlyas'la aynı sülâleye mensup bu iki "şeyh" torunun, yani Elvan Çelebi ile Âşıkpaşazâde'nin verdikleri -ve bizce aile mensubu oldukları için doğruluğundan şüphe edilmemesi gereken- bilgileri birleştirdiğimizde, hem Dede Garkın'ın ve halifesi Baba İlyas'ın, hem de onunla beraber Anadolu'ya gelen adları geçen dört şahsın, Vefâî tarikatının XIII. Yüzyıl Türkiye'sinin topraklarındaki ileri gelen temsilcileri oldukları sonucu kesinlik kazanıyor.

Menâkıbu'l-Kudsiyye'nin kayıtları tahlil edildiği zaman, Dede Garkın'ın pek çok benzeri gibi müridleriyle -muhtemelen Moğol istilâsı önünden kaçarak Anadolu'ya geldiği sonucu çıkarılabilir. Zamanla büyük bir şöhret kazanarak müridlerinin sayısını çoğaltmıştır. Esere göre devrin -I. Alâeddin Keykubâd (1220-1237) olması kuvvetle muhtemel- Selçuklu sultanı, kendisiyle dostluk kurmuş ve bunun bir göstergesi olarak ona on yedi pare köy vakfetmiştir¹⁷. Dede Garkın'ın yerleştiği yerin, *Vilâyetnâme* yardımıyla Elbistan olduğunu tahmin edebilmek mümkündür. O burada yıllar boyu Vefâîliği yaymış ve müridlerinin sayısı gittikçe kalabalıklaşmış olmalıdır. Yukarıda da belirtildiği gibi, Elvan Çelebi'ye göre Baba İlyas ile Rum'a gidenler de dahil olmak üzere, kendisi kalabalık bir halifeler kad-

¹⁵ A.g.e., ss. 17-18.

¹⁶ A.g.e., ss. 18-19 vd..

¹⁷ A.g.e., ss. 7-9.

rosuna sahiptir. Bu ifade mübalağalı bulunsa bile, yine de bu zatın hatırı sayılır ve etkili bir şahsiyet olduğunu göstermesi bakımından dikkate alınmalıdır.

Eğer bu bilgiler değerlendirilirse, Baba İlyas'ın Dede Garkın ile daha önceden bir arada olduğu, aynı sosyal çevreye mensup buldukları sonucuna varılır. Herhalde Elbistan dolaylarına yerleşmiş bulunan Türkler'den meydana gelen bu topluluk, daha evvel Moğol istilâsı sırasında Hâzrem'den Kuzey Irak'a gelmiş ve Vefâî tarikatına da burada intisap etmiş olsa gerektir. Osmanlı arşiv kayıtlarına göre Dede Garkın'ın, Elbistan havalisindeki Göksun'da bir zâviyesinin bulunması⁴⁸, onun XIII. yüzyılın ilk yarısında Elbistan mıntakasında yaşamış olduğu varsayımını güçlendiren bir ipucudur, ki bu *Vilâyetnâme*'nin verdiği bilginin doğruluğunu da ortaya çıkarıyor. Bu eserde Hacı Bektaş-ı Velî'nin, Rum diyarı (Anadolu)'nda Zülkadir İli'ne (Bozok mıntakası) gelmeden evvel Elbistan'da bulunduğu kayıtlıdır⁴⁹. Aynı eser bize bütün bu verileri birbiriyle bağlantılı kılacak değerli bir ipucu sunuyor, ki o da Hacı Bektaş-ı Velî'yi Dede Garkın ile irtibatlandırmasıdır. *Vilâyetnâme*'ye göre Hacı Bektaş'ın İbrâhim Hacı adında bir müridi vardır ve Hacı Bektaş ona geyik derisinden yapılmış bir başlık vermiştir. Onun ölümünden sonra bu başlık, evlâtları ile Dede Garkın müridleri arasında bir anlaşmazlığa yol açmıştır; zira onlar da aynı tip başlık kullanmaktaydılar. Mücadelenin sonunda Dede Garkın müridleri geyik derisinden yapılmış başlığı sadece kendilerinin giyebileceğini kabul ettirmişlerdir. Çünkü bu başlık onların tarikatının alâmetidir⁵⁰.

Vilâyetnâme bu tarikatın adını vermez. İşte burada "Acaba Dede Garkın'ın kendi adını taşıyan bir tarkatı var mıydı?" sorusu akla geliyor. Bu sorunun cevabını biz, I. Mehmet (Çelebi) zamanından kalma bir icâzetnâmede bulabiliyoruz. Bu icâzetnâme bize böyle bir tarikatın mev-

⁴⁸ XVI. yüzyılda Göksun'da onun adını taşıyan bir zâviyenin varlığı biliniyor. Fakat muhtemelen aynı yerde olması gereken mezarı tanınmıyor (bk. Faruk Sümer, *Oğuzlar (Türkmenler), Tarihleri-Boy Teşkilatı-Destanları*, Ana Yay., İstanbul 1980, 3.bs., s. 313.) Diğer yandan, bugün Anadolu'nun muhtelif bölgelerinde Dede Garkın'a izafe olunan ve hâlâ ziyaret edilen bir takım mezarlara rastlamak mümkündür. Bunlar arasında Konya'ya bağlı Çumra yakınındaki Dede Kırı (bk. Hikmet Tanyu, *Ankara ve Çevresindeki Adak ve Adak Yerleri*, AÜ. İlahiyat Fakültesi Yay., Ankara 1967, s. 267) ve Mardin'e bağlı Dede Köyü (bk. Nejat Göyüncü, XVI. Yüzyılda Mardin Sancığı, İstanbul 1969, ss. 25-26) anılabilir.

⁴⁹ Bk. *Vilâyetnâme*, s. 29.

⁵⁰ A.g.e., aynı yerde.

cludiyetini açıkça gösteriyor. Halen Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunmakta olan bu belge, 821/1418 tarihli orijinalinin, XV. yüzyılda yaygın olarak kullanıldığını iyi bildiğimiz *reyhânî* hattile yazılmış 837/1433-34 tarihli suretinden ibarettir. Yer yer gramer yanlışları da ihtivâ eden bu Arapça icâzetnâme, bilindiği kadarıyla bugüne kadar bilinmeyen ve benzeri az bir *Garkînî icâzetnâmesidir*⁵¹. Bu sebeple de tarihsel önemi kanaatimizce üç açıdan büyüktür. Şöyle ki: Bir kere XV. yüzyıl başlarından kalmış olması itibariyle arşiv belgeleri içinde en eşkilerinden olması bir yana:

1) Bugüne kadar hiç bilinmeyen bir *Garkînî* tarikatının mevcudiyetini gösteren şimdilik ilk belgelerdendir. Böylece *Hacı Bektaş-ı Veli Velâyetnâmesi*'ndeki, Dede Garkın'a bağlı bir tarikatın mevcut olduğunu bildiren ifadeleri hem doğrulamakta, hem de onlara açıklık getirmektedir.

2) Bu tarikate mensup bütün şeyhlerin Ebu'l-Vefâ silsilesine bağlı olduklarını açıkça ifade etmek suretiyle Vefâî tarikatının önemini ve konargöçer çevrelerdeki yaygınlık derecesini ortaya koymaktadır. Bu yönüyle de Elvan Çelebi'yi dolaylı olarak tasdik etmiş bulunmaktadır.

3) Böylece Âşıkpaşazâde'nin Baba İlyas'ın Ebu'l-Vefâ silsilesine bağlı olduğu hakkındaki beyanının doğruluğunu da göstermektedir.

Ne yazık ki baştarafı kopuk olduğu için kime verildiğini bilemediğimiz bu icâzetnâme, Türkiye'de mevcut olmuş tarikatlar arasında, çok bilinmese de, bir *Garkînî* tarikatının XV. yüzyılda bile mevcut bulunduğunu hiç bir şüpheye yer bırakmayacak şekilde gün ışığına çıkarıyor. Metinde kendisine halifelik icazeti verilen şeyhin "şerefli *Garkînî hırkasını* giydiği" (ve *yelbesu el-Hırkate's-Şerîfete el-Ġarkînîyyete*) belirtiliyor. Özellikle bu *el-Hırkatu'l-Ġarkînîyye* terimi böyle bir tarikatın varlığını gösterir. Zira *hırka* terimi, bilindiği gibi, bir tarikattaki *sülûk* (initiation) silsilesini temsil eden bir terimdir⁵². Zaten metinde geçen Emîr Abdullah es-Saîdî b. Emîr el-

⁵¹ Bk. *Başbakanlık Osmanlı Arşivi*, Ali Emîri, Çelebi Sultan Mehmed Hân-ı Evvel, no: 1. Burada, kendi bulduğu ve ilk defa tarafımızdan bu yazıda tanıtılan bu belgeyi kullanmamıza izin verdiği için Sayın Rüya Kılıç'a teşekkür borçluyuz. Bu tarihî belgenin ilgili kısımlarının tıpkıbasımı ve çevirisi için bk. ekler kısmı, nr. 1. Bu icâzetnâmenin, daha sonraki tarihlere ait olmak üzere (905/1499, 952/1545, 963/1555, 971/1563, 997/1588, 1226/1811) şimdilik altı adet benzerinin daha mevcut olduğu görülüyor. Bunların orijinaleri Gazi Üniversitesi, Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi arşivinde bulunmaktadır.

⁵² *Hırka* esas olarak, cübbe altına giyilen bir tür elbise anlamına gelmektedir. Peygamber'in yünden yapılmış bir tür yamalı elbise giymesi (*hırka*, kelime olarak zaten «önü yırtık elbise» an-

Garkînî, Nu'man el-Garkînî b. es-Seyyid eş-Şerîf Abdullah ve (es-)Seyyid (eş-) Şerîf Pinhan el-Garkînî b. es-Seyyid eş-Şerîf Abdullah adındaki üç kişinin taşıdıkları *el-Garkînî* nisbeleri de bunu ispat ediyor⁵³. Ayrıca Garkînî tarikatının Ebu'l-Vefâ silsilesine bağlı olduğunu da gösteriyor.

Bu açıdan haiz olduğu kıymet bir yana, içinde zikredilen, Şihâbu'd-Dîn Ahmed, Hızır Çelebi, Şah Hüseyin, Muhammed, Cemâlu'd-Dîn Yusuf b. Kemâlu'd-Dîn İsmail gibi bütün bu tarikat mensubu seyyid ve şeriflerin Ebu'l-Vefâ sülâlesinden (*ve hüm min beyti's-şerîfi Ebi'l-Vefâ*) olduğunu açıkça belirtmesi açısından da bizim, Dede Garkın'ın büyük bir ihtimalle Ebu'l-Vefâ halifesi olduğu şeklindeki vaktiyle ileri sürdüğümüz hipotezi⁵⁴, tahkik safhasına çıkarmış bulunuyor. Bu vesileyle Ebu'l-Vefâ ile bu icâzetnâmenin sahibi arasındaki pek çok bilinmeyen ve hepsi de *seyyid* ve *şerîf* unvanını taşımakta olup, hiç bir kaynakta rastlanmayan XV. yüzyılda yaşamış isimleri de zikrediyor.

Diğer yandan *Vilâyetnâme*'de ne Ebu'l-Vefâ'dan, ne de Baba İlyas'tan bahiste bulunulmadığı da gözden kaçmıyor. Maamafih bunu anlamak mümkündür. Çünkü Hacı Bektaş kültürünü öne çıkaran bir geleneğin ürünü olan *Vilâyetnâme*'de birinci rolün ona verilmesi ve diğerlerinin onun etrafında ve ona bağlıymış gibi gösterilmesi, hattâ bazan isimlerinin hiç anılmaması çok tabiidir. Ancak belki tartışılması gereken mesele, *Velâyetnâme*'nin neden Hacı Bektaş'ı sadece Ahmed-i Yesevî geleneği içinde takdim etmiş olduğudur. İzahı gereken bu konunun, XIII. yüzyıl Anadolu'sundaki popüler tasavvufun kökenleri açısından çok önemli bir problem oluşturduğunu düşünüyoruz. Anadolu popüler tasavvufu veya sufililiğinin ana kökeni, F. Köprülü'nün tezine uygun olarak, bugüne kadar daha çok Yesevilik, yahut daha geniş bir yaklaşımla, Orta Asya sufililiği ola-

lamını taşır), zamanla zühd döneminde zâhidler arasında uyulması gereken bir sünnet olarak benimsenmiş ve tasavvuf terminolojisine bu yolla girmiştir. Daha sonraları, tasavvufun gelişip yayılması ve tarikatların ortaya çıkmasıyla birlikte, müridin tarikata intisabının (initiation) bir alâmeti olarak, belirli bir aşamaya geldikten sonra şeyh tarafından giydirilen elbisenin adına da *hurka* denmiştir. Hucviri'nin *Keşfu'l-Mahcûb*'unda bu konuya ayrılmış özel bir bölüm vardır (bk. Ebu'l-Hasan Ali b. Osman el-Hucviri, *Keşfu'l-Mahcûb*, nşr. V. Jukovsky, leningrad 1926). Bu konuda ayrıca bk. Kasım Kufralı, "Hurka", *İA.*). Fakat zamanla *hurka*, bir tarikat içinde, ilk kurucu pire kadar giden irşad silsilesinin adı olmuştur. Bu hususta msl. bk. Michel Chodkiewicz, *Un Océan sans Rivage: Ibn Arabî, le Livre et la Loi*, Paris 1992, ss. 33-35). Söz konusu icâzetnâmede de *el-Hırkatu'l-Garkîniyye* terimi, hiç şüpheye yer vermeyecek kadar açık bir şekilde *Garkînî* tarikatının varlığına işaret etmektedir.

⁵³ Bk. ekler kısmı, nr. 1.

⁵⁴ Bk. *Menâkıbu'l-Kudsiyye*, s. XLI.

rak kabul görmüştür. Gerçek böyle midir, yoksa Vefâilik de dahil, Irak kökenli tasavvuf akımlarının payını -sadece yüksek tasavvuf için değil, popüler tasavvuf için de- hesaba katmak gerekir mi? Köprülü'nün etkisiyle yalnızca Ahmed-i Yesevî geleneği içinde mütalâa edilen XIII. yüzyıl Anadolu konar-göçer kesiminde de Vefâiyye'nin mevcudiyeti artık bilindiğine göre, bu kesimlerdeki tasavvuf akımlarını ve tabii ki bu akımların temsilcileri olan Türkmen babalarını ve Kürt şeyhlerini sadece Ahmed-i Yesevî geleneğine bağlamanın gerçeğe tam olarak uymadığı da ortaya çıkıyor. Öyle anlaşılıyor ki, bu Orta Asya kökeni ile ilgili değerlendirmeyi ciddi bir biçimde yeniden yapmamız gerekecektir.

Tekrar Dede Garkın konusuna dönecek olursak, onunla ilgili bir ikinci problemi daha burada bahis konusu etmek zorundayız. O da Osmanlı tahrir defterlerindeki *Kargın*, *Karkın*, *Karginlu*, *Karkınlu*, *Karkın Türkmânı* ve asıl *Dede Karkın*, *Dede Karginlu* ve *Dede Karkınlu* adlarını taşıyan cemaat ve oymakların⁵⁵, ve Türkiye'nin bugün hemen her bölgesinde bu isimlerle anılan köylerin⁵⁶, Dede Garkın'la ilgisi meselesidir. Onun adını taşıyan bu cemaat, oymak ve köylerin Dede Garkın'la sıkı bir bağlantısı olduğu, muhakak gibi görünüyor. Gerçi bugün bu bağlantıyı kesin olarak ispat edecek müspet veriler elimizde yoktur. Ancak, aklen bunun böyle olduğunu kabul etmek yanlış olmamalıdır. Bizim var sayımımız, Dede Garkın'ın, XVI. yüzyıldaki bu cemaat ve oymakların XIII. yüzyıldaki esaslı olan aşiretin hem dinî, hem siyasi liderlik vasıflarını

⁵⁵ Bu Türkmen cemaat, oymak ve aşiretlerinin isimleri ve yerleştikleri yerler için bk. Cevdet Türkay, *Başbakanlık Arşivi Belgelerine Göre Osmanlı İmparatorluğu'nda Oymak, Aşiret ve Cemaatlar*, İşaret Yay., İstanbul 2001, 2. bs., 38, 268, 421. Buradaki sancak, kaza ve nahiye isimleri, bütün bu cemaat, oymak ve aşiretlerin, gerçekten Rakka, Malatya ve Elbistan havalisinden, Balkanlar'da İpsala, Kırkkilise, Gümülcine ve yöresine kadar çok geniş bir alana yayıldıklarını gösteriyor.

⁵⁶ Meselâ, Mardin'e bağlı Birecik yakınlarındaki Garkın ile Hacıbektaş -Mucur arasındaki Dede Garkın köyleri gibi. Bunların ilki, XVI. yüzyılda oldukça büyük ve zengin bir köy idi ve 36.500 akçelik bir yıllık gelire sahipti (bk. Göyünç, a.g.e., aynı yerde). Alman seyyahı C. Niebuhr 1706 yılında Ayıntab yöresinde dolaşan Dede Garkın adlı bir Türkmen boyuna rastladığını kaydetmektedir (bk. aynı yerde). Ayrıca özellikle bk. Türkiye Cumhuriyeti Dahiliye Vekâleti, *Son Teşkilâtı Mülkîyede Köylerimizin Adları*, Hilal Matbaası, İstanbul 1928. Bu kitapta muhtemelen gözden kaçırılmış olabileceklerimiz hariç, Antalya merkez, Çubuk ve Kalecik kazalarında; Eskişehir Sivrihisar; Balıkesir merkez, Cebel-i Bereket, Bahçe, Sivas Yıldızeli ve Kırşehir merkez kazalarında toplam 10 adet *Karkın*; Ankara merkez, Erzurum Tercan, Eskişehir merkez, Çorum Hüseyinabad (Alaca), Muğla Köyceğiz kazalarında toplam 5 adet *Kargin* ve Kocaeli Kandıra kazasında 1 adet *Gargin* isimli köy tesbit ettik. Bunların, arşiv belgelerinde geçen cemaat ve oymakların kurdukları köyler olduğunda hiç şüphe olmamalıdır.

üstünde taşıdığıdır, ki bunun tıpkı Hacı Bektaş, Sarı Saltık ve Barak Baba gibi başka örnekleri de vardır. Bu sebeptendir ki, bu cemaat ve oymaklar onların adlarıyla anılmaktadır.

Dede Garkın'ın adını taşıyan bu cemaat ve oymakların bu kadar çok ve Türkiye'nin neredeyse her tarafına dağılmış olması, hiç şüphe yok ki, zaman içinde gerek Anadolu Selçukluları, gerekse Osmanlı döneminde uygulanan iskân politikası ile, yani oymak ve aşiretlerin parçalanarak muhtelif sebepler ve gerekçelerle şuraya buraya iskân edilmiş olmasıyla açıklanabilir⁵⁷. Yâhut, başlangıçta, muhtemelen Dede Garkın hayatta iken Elbistan yöresinde yaşamakta olan asıl aşireti, zamanla çoğalarak mecburen kendiliğinden bölünüp başka yerlere birkaç kol halinde gidip yerleşmiş bulunmalıdır. Dede Garkın'ın adını taşıyan köyler de, muhakkak ki bu kolların oralarda yerleşerek kurdukları köylerden başka bir şey olmamalıdır.

Ancak Dede Garkın'ın şahsiyeti konusu yine bir problem olarak ortada durmaktadır. Bu şahsiyet gerçekte kimdir? Vefâiyye ile bağlantısı nasıl olmuştur? Baba İlyas'ın onunla bağlantısı hangi ortamda ve çerçevede gerçekleşmişti? Bütün bu soruların cevabını henüz kesin bir şekilde veremiyoruz.

İşte Âşıkpaşazâde'nin, Elvan Çelebi'nin, *Vilâyetnâme*'nin ve hele özellikle Garkînî icâzetnâmesinin sunduğu verileri bir arada değerlendirdiğimizde şu sonuca varabiliriz gibi görünüyor: Dede Garkın, onun halifesi Baba İlyas-ı Horasânî, ve onun halifesi Hacı Bektaş-ı Velî aynı tasavvuf ortamına, başka bir ifadeyle Vefâî tarikatına mensup idiler⁵⁸. Bu çerçevede yukarıda tartışmağa çalıştığımız, "Garkînî" silsilesinin, Dede Garkın'ın temsil ettiği bir Garkînî tarikatının mevcudiyetini gösterdiği de

⁵⁷ Bu konuda bk. *Cengiz Orhonlu, Osmanlı İmparatorluğu'nda Aşiretlerin İskânı*, Eren Yaya., İstanbul 1987, 2. bs., özellikle ss. 12-54; Yusuf Halaçoğlu, *XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun İskân Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi*, TTK Yay., Ankara 1988, özellikle ss. 43-124.

⁵⁸ I. Mélikoff "Les Babas Turcomans contemporains de Mevlânâ" adındaki makalesinde, Baba Resûl'ün Dede Garkın ile olan münasebetlerine imada bulunur ve Dede Garkın'ın kurmuş olabileceği bir tarikatın varlığının düşünülebileceğini belirtir (bk. *Mevlânân'ın 700. Ölüm Yıldönümü Dolayısıyla Uluslararası Mevlânâ Semineri Bildirileri (15-17 Aralık 1973)*, yay. M. Önder, Ankara 1973, s. 273). Yukarıdaki veriler, otuz yıl önce yapılmış böyle bir varsayımı bugün teyid ediyor.

açıkça görülmele beraber, biz bu tarikatın Vefâîliğin bir kolu olduğundan şüphle etmiyoruz.

XIII. Yüzyıl Sonrasında Vefâî Tarikatı

Peki XIII. yüzyıldan sonra Vefâî tarikatı ne oldu? Bu sorunun kısmi cevabını ancak yine Baba İlyas sülâlesinin tarihini sürerek bir ölçüde verebiliyoruz. Ama "Vefâîlik yalnız bu aile çerçevesinde mi kaldı?" gibi bir soru da peşimizi bırakmayacaktır. Bu soru rezervde kalmak kaydıyla şimdilik şunu söyleyebiliriz ki, Vefâîliğin XIV. yüzyıldaki asıl merkezinin, daha önce başka bir yerde de göstermeye çalıştığımız gibi⁵⁹, Çorum-Mecidözü'ndeki Elvançelesi Tekkesi olduğunu ve hattâ, Âşıkpaşazâde'nin de burada uzun müddet kaldığını iyi biliyoruz. Ayrıca daha XIV. yüzyılda yine Baba İlyas ailesinden Âşık Paşa'nın çevresine mensup bir takım Vefâî halifelerinin Anadolu'nun muhtelif bölgelerinde faaliyet gösterdiklerini tahmin etmek zor değildir. Bunların bir kısmını Elvan Çelebi'nin menâkıbnâmesi'nden tesbit edebiliyoruz⁶⁰.

XVI. yüzyıla ait Osmanlı tahrir defterleri, özellikle Doğu Anadolu'nun bazı yerlerinde "*Kutbu'l-Arifin Seyyid Şeyh Ebu'l-Vefâ kuddise sırruhu'l-azîz*"in zâviyelerine ait kayıtlar ihtiva etmektedir. Bu kayıtlar, o bölgelerle ilgili tahrir ve vakıf defterlerinde, söz konusu zâviyelere ait berat ve buyruklularda yer almaktadır. Şimdilik bunlardan örnek olarak iki tanesini zikretmek istiyoruz.

Birinci zâviye, Selçuklu Sultanı III. Gıyâsu'd-Dîn Keyhusrev (1264-1283) zamanında 1274 yılında Zara (Sivas)'da Tekkeköy'de Şeyh Merzuban lakabıyla meşhur Şeyh Mahmud b. Şeyh Ali el-Hüseynî el-Bağdadî el-Vefâî el-Hanefî'nin kurduğu Vefâî zâviyesidir⁶¹. Adı geçenin türbesi de burada bulunmaktadır. Bir rivayete göre Şeyh Merzuban, Ebu'l-Vefâ'nın yedinci halifesi olup Horasan'dan göç etmiş, diğer rivayete göre ise, bizzat Ebu'l-Vefâ'nın işaretleriyle Anadolu'ya gelmiş ve şimdi -hiç şüphesiz onun zâviyesi ve türbesinden dolayı- Tekkeköy adıyla anılan yerde yerleşerek bir zâviye

⁵⁹ Bk. *Menâkıbu'l-Kudsıyye*, ss. XXVI-XXVII.

⁶⁰ Bk. *A.g.e.*, ss. LXIV-LXIX.

⁶¹ Bu zâviye, adı geçen şeyhin sülâlesine mensup ailenin elinde bulunan vakfiyelere dayanmak suretiyle Hasan Yüksel tarafından çok iyi bir şekilde incelenmiştir: "Selçuklular döneminde kalma bir Vefâî zâviyesi (Şeyh Merzuban Zâviyesi)", *VD*, XXV (1995), ss. 235-250. Makalenin sonunda Şeyh Merzuban'ın Vefâî olduğunu zikreden vakfiyelerin tıpkıbasım ve çeviri metinleri yayımlanmıştır.

açmıştır. Sultan I. Alâu'd-Dîn Keykubad kendisine bir takım vakıflar bağışlamıştır⁶². Şeyh Merzuban'a ait yayımlanmış bu belgeler, XIII. yüzyıl Türkiye'sinde Baba İlyas'ın dışında bir başka simayı gündeme getiriyor. Fakat bu tür belgelerde sözkonusu tekkenin olabildiğince eskiliğini vurgulayıp öne çıkarmak maksadıyla, büyük bir saygınlığı olduğu için genellikle Sultan I. Alâu'd-Dîn Keykuad'dan söz edildiği oldukça sık görülen bir durumdur. Bu itibarla biraz şüphe ile bakılabileceği gibi, doğru da olabilir.

İkinci zâviye, Malatya'ya tâbi Muşar nahiyesinde bulunmakta olup 1560 tarihli Malatya tahrir defterinde zikredilmektedir. Bu defterde her ne kadar Ebu'l-Vefâ'nın adı söylenmeden doğrudan doğruya Şeyh Ahmed Tavil anılmaktaysa da⁶³, biz aynı zâviye ile ilgili 5 Cumâda's-sânî 1102/6 Mart 1691 tarihli bir buyrucluya⁶⁴, ve evâsıtı Rebîu'l-evvel 1117/Haziran sonları 1705 tarihli bir zâviyedarlık beratına sahibiz⁶⁵. Bunlarda zâviyenin Ebu'l-Vefâ'nın tarikatına ait olduğu açıkça belli olmaktadır.

Görüldüğü gibi, belirtilen tarihlerde bir tarikat olarak Osmanlı İmparatorluğu'nda artık Vefâliğin mevcudiyetinden söz edemesek de, başka bir tarikat bünyesine geçmiş olarak bu zâviyenin Ebu'l-Vefâ adına yaşamaya devam ettiğini bu belgeler göstermektedir. Tahrir, evkaf ve zevâyâ defterleri üzerinde yapılacak sistemli bir araştırma sonucu, Osmanlı dönemine ait başka Ebu'l-Vefâ zâviyelerini tesbit etmek hiç şüphesiz zor olmayacak, böylece Vefâliğin vaktiyle yayılma alanının da bir haritasını elde etmek imkân dahiline girecektir. Böyle bir çalışmayı ileriye yönelik olarak düşünmek yararlı olacaktır.

Erken Osmanlı döneminde Rum Abdalları ve Vefâlik

Vefâ tarikatı meselesinin bir uzantısı da, erken Osmanlı dönemindeki *Rum Abdalları*'na kadar gitmektedir. Bu tarikat klâsik literatürde *Abdalan-*

⁶² *A.g.m.*, s. 237. Bu makalede ilgili kaynaklar zikredilmiştir. Ayrıca makalenin sonuna Arapça vakfiyelerin tıpkıbasımları ve Türkçe çevirileri de eklenmiştir. Şeyh Merzuban ve zâviyesiyle ilgili geniş bilgi ve vakfiye metinleri için buraya bakılmalıdır.

⁶³ Bk. *Kanuni Devri Malatya Tahrir Defteri (1560)*, nşr. R. Yınanç-M. Elibüyük, Ankara 1983, ss. 102-103.

⁶⁴ Bk. BOA, İbnu'l-Emin Evkaf, nr. 2725: "*Kaza-i mezbur (Malatya)a tâbi Muşar nahiyesinde âsûde olan Kutbu'l-Ârifin Seyyid Şeyh Ebu'l-Vefâ kuddise Sırruhu'l-azizin zâviye tekiyesi...*"; "*Malatya muzâfâtundan Muşar nâhiyesinde vâki âsûde olan Seyyid Şeyh Ebu'l-Vefâ zâviyesi...*". Buyruclunun metni için bk. ekler kısmı, nr. 2.

⁶⁵ Bk. BOA, Cevdet Evkaf, nr. 6210. Beratın metni için bk. ekler kısmı, nr.3. Her iki belgenin fotokopisi için Sayın İsmail Erünsal'a teşekkür borçluyuz.

ı *Rum* yahut *Rum Abdalları* denilen dervişler zümresi içinde de mevcuttu. Bununla ilgili kayıtların bir kısmı Geyikli Baba'dan bahseden erken dönem Osmanlı kroniklerinde bulunmaktadır. Söz konusu kayıtları daha önce çeşitli vesilelerle başka yerlerde de bahis konusu etmiş olmakla beraber, burada bir kere daha meseleyi açmak bakımından zikretmek durumundayız. Bu kayıtlar, Geyikli Baba'nın Orhan Gazi ile tanışması hikâyesinde geçmektedir⁶⁶. Orhan Gazi bu zatın menkabelerini iştmiş ve merakını gidermek için kendisiyle tanışmak maksadıyla huzuruna çağırarak üzere yanına adam yollamıştır. Gelenler Geyikli Baba'ya kim olduğunu soru-klarında verdiği kısa ve kesin cevap küçük ifade farklılıklarıyla bu kaynaklarda yer almıştır, ki sırasıyla şunlardır:

"Derviş eyitdi Baba İlyas mürîdiyim ve Seyyid Ebu'l-Vefâ tarîkindeyim didi"⁶⁷.

"Baba İlyas mürîdiyim dir Seyyid Ebu'l-Vefâ tarîkinden didi"⁶⁸.

"Şeyh Ebu'l-Vefâ el-Bağdadî tarîkinden Baba İlyas nam mürşid-i büzürkvârın hulefâsından idüğü....."⁶⁹.

"Şeyh Ebu'l-Vefâ el-Bağdadî tarîkinden Baba İlyas'dan nazar bulup..."⁷⁰.

"Baba İlyas müridlerindenüz ve Seyyid Ebu'l-Vefâ tarîkindenüz"⁷¹.

Görüldüğü gibi birkaç kelimelik değişikliğe rağmen bu kayıtların vurguladığı şey, Geyikli Baba'nın Baba İlyas müridi olduğunu söylemesine rağmen, tarikatının Seyyid Ebu'l-Vefâ'nın tarikatı olduğunu vurgulamasıdır. O Babaî tarikatındanım demiyor.

⁶⁶: Bu kayıtlar daha önce şuralarda da alıntılanmıştı: Ocak, *Babailer İsyanı*, ss. 207-208; aynı yazar, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Marjinal Süfilik: Kalenderiler*, TTK Yay., Ankara 1999, 2. bs., ss. 84-85. Geyikli Baba hakkında geniş bilgi ve literatür için buralara bk.

⁶⁷ Mehmed Neşrî, *Kitab-ı Cihannümâ*, nşr. Franz Taeschner, Leipzig 1951-1955, I, 47. Bu kitabın F. Reşit Unat-M. Altay Köymen neşrinde Ebu'l-Vefâ yerine Seyyid Elvan adı geçmektedir (bk. Mehmed Neşrî, *Kitab-ı Cihan-nümâ: Neşrî Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara 1987, 2. bs., I, 168-169). Fakat neşre esas alınan nüsha müstensihinin Ebu'l-Vefâ'yı Elvan okumuş olması ihtimali çok güçlüdür. Zira Arap harfleriyle yazıldığında iki kelime arasındaki benzerlik açıktır. Ya müstensihin kullandığı nüshada da bu kelime sehven Elvan olarak geçmekte, veya kötü bir hatla yazılan bu ismi sözkonusu benzerlik yüzünden Elvan okunmuş ve yazılmış olmalıdır.

⁶⁸ *Âşıkpaşazâde Tarihi (Tevârih-i Âl-i Osman)*, nşr. Âli Beğ, İkdâm Matbaası, İstanbul 1332, s. 46.

⁶⁹ Âli, *Künhü'l-Ahbar*, İstanbul 1277, V, 62.

⁷⁰ Hoca Sâde'd-Din Efendi, *Tâcu't-Tevârih*, İstanbul 1280, II, 406.

⁷¹ Lâmiî Çelebi, *Terceme-i Nefehâtü'l-Üns*, İstanbul 1270, s. 690.

Elvan Çelebi'ye göre Baba İlyas'ın halifelerinden Şeyh Edebalı'nın da bu tarikatın öne gelen bir mensubu olduğunu, Türkçe Ebu'l-Vefâ' menâkıbnâmesinden yukarıya alıntıladığımız metne dayanarak daha önce belirtmiştik.

Görüldüğü gibi Osmanlı kronikleri Rum Abdalları içinde sadece Geyikli Baba'dan bahsederken yukarıdaki ifadelerle yer vermişlerdir. Bundan yalnızca Geyikli Baba'nın Vefâî tarikatından olduğu sonucunu çıkarmamız mı gerekir? Biz bu kanaatte değiliz. Çünkü kaynaklarımız ona sorulduğu için verdiği cevabı kaydediyorlar. Diğerlerine de sorulsaydı belki onların içinden de buna benzer cevap verecekler çıkacaktı veya onların kim oldukları o zaman bilinmekteydi. Üstelik Geyikli Baba'nın arşiv kayıtlarına geçecek ölçüde, adını taşıyan kalabalık bir derviş grubunun başı olduğunu biliyoruz. Bu dervişler, *Geyikli Cemaati* veya *Geyikli Baba Dervişleri*, *Geyikli Baba Sultan Cemaati* adı altında menâkıbnâme ve arşiv belgelerinde zikredilmektedir. Meselâ *Velâyetnâme-i Hacım Sultan*, bu cemaatin yalnız Bursa havalisinde değil, Germiyan bölgesinde de bulunduğunu kaydediyor⁷². XVI. yüzyıl arşiv belgeleri, Konya havâlisindeki bazı aşiretler arasında *Geyikli Baba Dervişlerinin* bulunduğunu⁷³; Erzurum, Sivas, Malatya, Adana, Biga, Bursa ve İnegöl gibi birbirinden uzak mıntakalarda da *Geyikli Baba Sultan Cemaatine* rastlandığını gösteriyor⁷⁴. Özellikle son iki mıntakanın, Geyikli Baba'nın bizzat yaşadığı ve tekkesinin merkezlik ettiği yöreler olduğunu gözden uzak tutmamalıyız. Bu şehir ve kasabalar ona bağlı, dolayısıyla Vefâî tarikatı mensubu dervişlerin yayıldıkları alanların coğrafi dağılımını göstermesi itibarıyla çok mühimdir.

O halde sadece Geyikli Baba'yı dikkate alsak bile, onun tek cümlelik kısa ve açık cevabı, Osmanlı döneminde Vefâî tarikatının ihmal edilemeyecek bir öneme haiz olduğunu düşündürüyor. Kaldı ki, Şeyh Edebalı gibi, erken Osmanlı döneminin çok önem verilen bir simasının Osmanlı iktidarı nezdindeki nüfuzu ve mürit çevresi düşünülürse, bu tarikatın o dönemde saygın ve yaygın bir tarikat olduğu sonucuna varabiliriz. Do-

⁷² Bk. *Velâyetnâme-i Hacım Sultan (Das Vilâyet-nâme des Hadschim Sultan)*, nşr. Rudolf Tschudi, Berlin 1914, s. 69;

"Pes Sultan Hacım dahî yevmen fe-yevmen gidüb bir gün Germiyan iline geldi. *Geyikli Cemâati* dirler idi bir cemâat anda geldi..."

⁷³ Ö. Lütfi Barkan, "Kolonizatör Türk Dervişleri", *VD*, II (1942)-s. 290.

⁷⁴ C. Türkay, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Oymaklar, Aşiretler ve Cemaatler*, ss. 373-74.

layısıyla Rum Abdalları'nın önemli bir kısmının Vefâî tarikatına mensup olanlardan teşekkül ettiğini söyleyebiliriz.

Âşıkpaşazâde, Seyyid Velâyet ve Türkçe "Menâkıb-ı Tâcu'l-Arifin Ebu'l-Vefâ"

Bilindiği üzere II. Bayezid devrinde Âşıkpaşazâde'nin damadı olup, hem Zeyniyye Vefâiyyesi'nden, hem de kayınpederi vâsitasıyla Ebu'l-Vefâ Vefâiyye'sinden Seyyid Velâyet b. Seyid Ahmed el-Vefâî (öl. 1522) tarafından Türkçe'ye tercüme ettirilmiştir. Bu tercüme çok muhtasar olmakla beraber, Osmanlı yüksek tabakasına mensup bir Vefâî şeyhi ve Âşıkpaşazâde'nin damadı sıfatıyla Seyyid Velâyet hakkında mühim bilgiler eklendiği için değerlidir. Burada Seyyid Velâyet'in doğumu, yetişmesi, hacca gidişi, Âşıkpaşazâde ile ilişkisi ve ona damat oluşu, çocukları vs. hakkında bilgiler bulunmaktadır⁷⁵. Seyyid Velâyet'in müridi olan, adını vermeyen çevirmenin anlatığına göre, 880/1475 yılında hacca giden Seyyid Velâyet, Mısır'a uğramış ve iki ciltlik Arapça menâkıbnâme burada Ebu'l-Vefâ neslinden aynı lakabı taşıyan Seyyid Ebu'l-Vefâ b. Ebubekir adlı şeyh tarafından kendisine verilmiştir. Seyyid Velâyet'in asıl şeyhi kayınpederi Âşıkpaşazâde olmakla beraber, bu hac seferi esnasında bu zattan da Vefâî icâzetnâmesi almıştır⁷⁶. Böylece Seyyid Velâyet, esasen babası vasıtasıyla Ebu'l-Vefâ silsilesinden olmanın ötesinde hem kayınpederi, hem de bu zat vasıtasıyla fiilen de Vefâî tarikatına girmiş olmaktadır. Dönüşte Seyyid Velâyet menâkıbnâmeyi müridine vererek çevirmesini istemiştir⁷⁷. Kısaca bu çevirinin, Âşıkpaşazâde'nin damadı tarafından yaptırılması, bu sülâlenin Ebu'l-Vefâ ile bağlantısının XV. yüzyılın ortalarında bir kere daha tasdik ve tescili anlamına gelmekte ve bu geleneğin halen kuvvetle yaşamakta olduğunu göstermektedir. Bu çevirinin bilebildiğimiz yirmiyeye yakın yazma nüshasının bulunması, önemini ve XV. yüzyılda Vefâiyye'nin Osmanlı yüksek tabakası arasında mevcudiyetini belirleyen bir başka göstergedir, ki bu mesele münhasıran tetkike muhtaçtır.

Şimdi burada başka bir problemle karşılaşmamız mukadder oluyor. O da tarikatın kırsal ve şehirli kesimlerde tasavvufî mahiyetinin

⁷⁵ Bk. *Menâkıb-ı Tâcu'l-Arifin Şeyh Ebu'l-Vefâ Tercemesi*, Süleymaniye (Esad Efendi) Ktp., nr. 2427, vv. 6b-9a.

⁷⁶ *A.g.e.*, v. 8a..

⁷⁷ *A.g.e.*, v.7a.

farklılaşması meselesidir. XV. asırda, hele Âşıkpaşazâde ve Seyyid Velâyet gibi, iki mühim Sünnî temsilcisinin ve tabii ki onların müntesiplerinin yaşamakta bulunduğu Vefâî tarikatının iki kesimde farklı birer nitelik kazandığını kabul etmek gerekiyor. Vefaiyye tarikatı, Türkmenler ve Kürtler'den oluşan göçebe kırsal kesim içinde büyük bir ihtimalle bu kesimin sosyo-kültürel yapısına uyarak zaten daha Ebu'l-Vefâ zamanından beri yarı heterodoks bir mahiyet kazanmış olmalıdır. Nitekim bu yüzdendir ki, yukarıda özetlenen menkabede anlatıldığı üzere, halife ve ulemâ Ebu'l-Vefâ'ya pek iyi gözle bakmıyordu. Tarikatın Anadolu'da Kürtler ve Türkmenler arasında yayılış sürecinde, ortama uyarak tam anlamıyla heterodoks bir niteliğe bürünmüş olduğunu ve özellikle o dönemin Ortadoğu'sunda artık çok baskın bir karakter arzeden Kalenderiyye cereyanının da tesiri altında kaldığını tahmin edebiliriz. Nitekim bizzat Hacı Bektaş-ı Velî ve Geyikli Baba, Abdal Musa vb. örnekler bunu gösteriyor. Dolayısıyla XIII. yüzyıl Türkiye'sinin kırsal kesimlerinde Vefâî tarikatı artık bu hüviyetiyle yaşamaktaydı. Bu yüzyılda Dede Garkın ve Baba İlyas'ın, XIV. yüzyılda da Geyikli Baba ve benzerlerinin durumu bunu açıkça gösteriyor.

Muhtemelen yine XIV. yüzyıldan itibaren Baba İlyas sülalesi içinde, bu sülale mensuplarının artık kırsal kesimden şehirlere yerleşmesi sonucu ve özellikle zamanın siyasal iktidarlarıyla temaslarının da hızlandırmasıyla, bu hüviyetinin giderek Sünnîliğe evrildiğini varsaymak mümkündür. Vefâî tarikatı bu suretle kentsel yerleşim çevrelerinde giderek "Sünnîleşmiş" ve bu süreç yine muhtemelen Âşıkpaşazâde döneminde tamamlanmış olmalıdır. Bu evrimleşme sürecinde, Baba İlyas müritleri gibi, vaktiyle "devlete karşı gelmiş" bir sufi çevrenin, Anadolu'da artık Osmanlı hakimiyetinin bir daha silinmemek üzere yerleştiği XV. yüzyılda, bu şaibeli geçmişinin hatırasını silmeye yönelik gayretinin de etkili olduğunu hesaba katmak herhalde yanlış olmaz. Ayrıca, Seyyid Velâyet ve ismini şu gün için bilemediğimiz daha başka bir takım etkili şahsiyetler gibi, Sünnîliği tartışmasız Zeynî tarikatı mensubu kişilerin, aynı zamanda Vefâîliğe intisap etmiş olmalarının da herhalde bu evrimleşme veya dönüşümde hissesi bulunduğunu düşünmek mümkündür. Fakat bütün bu söylediklerimiz şimdiki halde bir faraziye olmaktan öteye geçememektedir. Ama, aşağıda görüleceği üzere, Vefâî tarikatının kırsal kesimi, XVI. yüzyıl Anadolu'sunda heterodoks vasfını sürdürmekte idi.

Kızılbaşlık (Alevîlik) ve Vefâî Tarikatı

İşte tam da bu bağlamda burada Vefâî tarikatı ile ilgili olarak asıl bahis konusu etmek ve tartışmak istediğimiz ve şahsen çok önemli gördüğümüz bir başka mesele var ki, o da bu tarikatın XV. yüzyıl sonlarıyla XVI. yüzyıl Anadolu'sundaki Safevî porpagandası sonucu oluşan *Alevîlik*, yahut orijinal tarihsel adıyla *Kızılbaşlık*'la olan ilgisidir. Bir defa, yukarıda Ebu'l-Vefâ geleneği içerisinde olduğunu arşiv belgelerine dayalı olarak göstermeye çalıştığımız Dede Garkın'ın adını taşıyan bir Alevî dede (seyyid) ocağının olduğunu çok iyi biliyoruz⁷⁸. Ancak bu ocağın Ebul-Vefâ ile bağlantısı bugüne kadar bilinmemekteydi. Dolayısıyla Ebu'l-Vefâ geleneğinin Alevîlik'le bağlantısı olabileceği hiç dikkati çekmemiş, Vefâî tarikatıyla ilgili diğer meseleler gibi gündeme gelmemiştir. Bugün Doğu Anadolu'da halen mevcut bazı diğer Alevî dede (seyyid) ocaklarını da Ebu'l-Vefâ'ya bağlayan, aynı zamanda silsilelerini ve soy zincirlerini de ihtiva eden bir takım icâzetnâme-siyâdetnâmelerin ortaya çıkması, bu mühim konuyu gündeme getirmektedir⁷⁹.

Sözünü ettiğimiz icâzetnâme-siyâdetnâmeler, çok iyi bilindiği üzere, daha Anadolu Selçukluları, özellikle I. Alâu'd-Dîn Keykubad (1220-1237) zamanından beri tarikat şeyhlerine verilmekteydi. Ancak bu şeyh sülâlelerinden bir kısmının dede ocağı olarak tanınıp devreye sokulması, Şah İsmail zamanında gerçekleştirilmiştir. Şah İsmail Osmanlı Anadolu ve Rumeli'sindeki heterodoks kesime mensup kırsal çevrelerde propagandasını başlattığı zaman, *halife* tayin ettiği kişilere bu icâzetnâme-siyâdetnâmelerden veriyordu. Bu halifeler de bugünkü dede sülâlelerinin ilk kurucularıydılar.

Bu halifeler onun adına hareket etme yetkisine sahip olup, tıpkı İsmâilî dâileri gibi faaliyet icra eden kimselerdi. Kanaatimizce Şah İsmail, Doğu Anadolu'daki propaganda üsleri olarak halife yahut dede ocaklarını devreye sokarken, öyle görünüyor ki, bu dede ve halifeleri rastgele kişiler arasından değil, bilhassa kırsal kesimde kökü uzun bir geçmişe dayanan belli bir dinî saygınlığa ve özellikle karizmaya sahip şeyh ailelerinden

⁷⁸ Bu konuda msl. bk. Gölpinarlı, *Yunus Emre ve Tasavvuf*, s. 88; Nejat Birdoğan, *Anadolu ve Balkanlarda Alevî Yerleşmesi: Ocaklar-Dedeler-Soyağaçları*, Alev Yay., İstanbul 1992, s. 181.

⁷⁹ Alevî dedeleri arasında bugün *şecere* diye anılan bu tür belgeleri ileride hem tasavvuf tarihi ve terminolojisi, hem de diplomatika açısından inceleyen bir makale kaleme almayı düşünüyoruz.

seçiyordu. Ebu'l-Vefâ gibi, XIII. yüzyıldan beri Anadolu'nun kırsal kesiminde büyük bir saygınlığı olan birine bağlı zâviyeleri de bu düşünceyle isabetle seçmiş olsa gerektir. Bizce gerçek bu olmalıdır ve bu, Şah İsmail'in son derece dikkatli ve sistematik bir propaganda yöntemi uyguladığını ispat eder.

İşte Ebu'l-Vefâ silsilesine bağlanan Alevî dede ocakları bu çerçevede dikkatimizi çekiyor. Onun bu tercihinde muhtemelen Vefâî tarikatının Selçuklu devrinde Babaî isyanında oynadığı rolün önemli ölçüde etkisi olduğunu tahmin edebiliriz. O muhtemelen Vefâî tarikatının bölgedeki nüfuzunu biliyor olmalıdır. Bilmese bile Anadolu'da yaptırdığı istihbarat sonucu, propagandasına hedef seçtiği Kürt ve Türkmen aşiretlerinin önemli bir kısmı arasında bu tarikata olan bağlılığı tesbit etmiş ve halife olarak görevlendireceği kişileri münhasıran bu tarikat mensubu Türkmen ve Kürt şeyhlerinden seçmişti. Nitekim arşiv belgeleri bu bölgede belli sayıda Vefâî zâviyesinin bulunduğuun ipuçlarını veriyor, ki bunlardan yukarıda iki örnek gösterilmişti. Herhalde bu zâviyeler bu propagandada önemli bir rol oynamış olmalıdırlar.

Bugün elimizde, Dede Garkın ocağının dışında, Ebu'l-Vefâ silsilesine bağlanan Alevi dede ocaklarına ait başka icâzetnâmeler de bulunmaktadır. Bunlardan bazıları daha önce yayımlanmış olup⁸⁰, bir kısmı da henüz yayımlanmamıştır⁸¹. Yalnız burada şu çok mühim hususu hemen hatırlatalım ki, Ebu'l-Vefâ silsilesine bağlı bu Alevî dede ocakları, rastgele küçük ocaklar olmayıp, İmam Zeyne'l-Âbidin'e dayanan en üst statüdeki müşid ocaklarıdır. Zaten menâkıbnâmesinden çok iyi bildiğimiz gibi,

⁸⁰ Bk. Birdoğan, *a.g.e.*, ss. 209-267. Kendisi de Alevî ve iyi bir araştırmacı olan N. Birdoğan'ın şu sözü, Alevî ocaklarının teşekkülünde Ebu'l-Vefâ geleneğinin önemini çok iyi vurgulamaktadır (*a.g.e.*, s. 117): "Ebu'l-Vefâ kültü olmasaydı, Anadolu'daki kimi Alevî erenlerinin, Türk olsun, Kürt olsun, kültürleri olmayacaktı. Giderek Hacı Bektaş kültürünün bile olacağı kuşkulu kalacaktı".

⁸¹ Yalnızca sözkonusu Alevî ocaklarını temsil eden dedelerin kişisel mülkiyetlerinde olup, dolayısıyla kutsal addedilen bu belgelerin, 1990'lı yıllara kadar ortalarında gözükmemesi, bunların mahiyeti hakkında bir fikir edinilmesini mümkün kılmamaktaydı. Fakat Alevîliğe dair araştırmaların bu yıllardan itibaren gelişmesiyle bu belgelerin günışığına çıkarılması, bilimsel açıdan önemli bir takım ipuçlarının da dikkati çekmesini sağladı. Söz konusu belgeleri, güvensizlik, kıskançlık vb. çeşitli sebeplerle Alevî olmayan Türk araştırmacıların görmesi bugün de neredeyse imkânsızdır. Bu tür belgelerden bazılarının fotokopilerinin dolaylı olarak elimize geçmesi sonucu, bu ocaklardan mühim bir kısmının Ebu'l-Vefâ'ya bağlı olduklarını gördük. Bu makalede örnek verdiklerimizin dışında, Ebu'l-Vefâ'ya çıkmakta olup, ulaşamadığımız, yahut ulaştığımız halde, belirttiğimiz sebepler yüzünden fotokopisini elde edemediğimiz, daha pek çok icâzetnâme bulunduğunu belirtelim.

Ebu'l-Vefâ'nın soyu da bir seyyid olarak İmam Zeyne'l-Âbidîn'den geliyordu.

Nejat Birdoğan'ın yayımladığı icâzetnâme metinleri, *Mineyik, Kara Pir Bad ve Ağuçan* (Ağu için) ocaklarına aittir⁸². Ebu'l-Vefâ'nın adının geçtiği bu icâzetnâmelerden 22 Zülka'de 855/27 Ocak 1451 tarihli olanı, Seyyid İbrahim adında birine aittir ve metinde onun hizmetini icra ederken, da-ima "Ebu'l-Vefâ'nın ruhundan istimdad edilmesi" belirtiliyor⁸³.

İkinci icâzetnâme, 993/1585 tarihli orijinalinin Muharrem 1196/Kasım 1781 tarihli kopyesidir ve bu da Seyyid İbrahim isimli birine aittir. Burada bu zatın Ebu'l-Vefâ'ya kadar uzanan nesep silsilesi de zikredilmektedir⁸⁴. Aynı ocağa ait bir diğer icâzetnâme, Rebiulevvel 984/Mayıs-Haziran 1576 tarihli olup, yine aynı ocaktan Seyyid Ganim b. Seyyid Kalendar isimli şahsa aittir. Bu icâzetnâme ile, adı geçen şahsın Ebu'l-Vefâ neslinden olduğu şahitler huzurunda tescil edilmiştir⁸⁵.

Kara Pir Bad Ocağı ile ilgili icâzetnâmenin, Kerbelâ makamınca 645/1247-1248 veya 654/1256 tarihinde verilen orijinalinden çıkarılan Safer başları 916/Mayıs ortaları 1510 tarihli, şahitlerce tasdikli suretidir. Muhammed b. Hüseyin Kâkî'ye ait bu icâzetnâmede, adı geçen silsilesi "*Efendiler Efendisi, mutluluk kaynağı, gerçeklerin sultanı Seyyid Ebu'l-Vefâ*"ya dayandırılıyor. İşin ilginç yanı, burada Ebu'l-Vefâ'nın şeyhi Muhammed eş-Şunbukî'nin de adı zikrediliyor⁸⁶. Aynı ocağa ait bir başka icâzetnâme, Seyyid Hıdır b. Seyyid Yusuf b. Seyyid Pir Bad adına düzenlenmiş olup 1021/1612 tarihlidir. Bu da Ebu'l-Vefâ'ya dayandırılıyor⁸⁷. Görüldüğü üzere ocağın kurucusu Pir Bad'ın adı burada geçiyor.

Ağuçan Ocağı'nın icâzetnâmesine gelince, bu, Seyyid Temîz (?) adına Kûfe'de düzenlenmiş olup Zülhicce 990/Aralık 1582 tarihlidir. Adı geçen

⁸² Bu ocaklar hakkında bilgi için yine N. Birdoğan'ın kitabına bakılmalıdır. *Mineyik Ocağı'na ait icâzetnâmeler*, bu ocağın günümüzdeki dedesi Muharrem Naci Orhan tarafından yapılan müracaat üzerine mahkemece bilirkişilere inceletirilerek 1988 yılında resmen de tasdik edilmiştir.

⁸³ Bk. Birdoğan, ss. 211-212.

⁸⁴ *A.g.e.*, ss. 215-217.

⁸⁵ *A.g.e.*, ss. 218-221.

⁸⁶ *A.g.e.*, ss. 226-230.

⁸⁷ *A.g.e.*, ss. 232-234.

silsilesi de "İmam Zeyne'l-Âbidin neslinden, iki gözün nuru Tâcu'l-Ârifin Seyyid Ebu'l-Vefâ'ya dayanıyor⁸⁸.

Ebu'l-Vefâ'ya bağlı bir diğer Alevi ocağı da Sultan Sinemil Ocağı'dır. Bu ocağa ait elimizdeki icâzetnâme, 28 Muharrem 1265/24 Aralık 1848 tarihli olup Sultan Sinemil evlâdından Seyyid İbrahim b. Seyyid Hasan adına Kerbelâ kasabasında düzenlenmiştir⁸⁹. Burada adı geçen dedenin silsilesinin "Sultânü'l-Ârifin Ebu'l-Vefâ Tâcu'l-Ârifin"e vasıl olduğu belirtildikten sonra, kendisine *Vefâiyye Hırkası (el-Hırkatu'l-Vefâiyye)* giydirilerek, yani Vefâiyye silsilesine dahil edilerek icâzet, seccade, alem verilip irşada yetkili kılındığı, dolayısıyla kendisine itaat edilmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Bitiş kısmının yan tarafındaki bir ibarede, "*Şecere-i atîk fevt olduğu ecilden bu sûret-i cedîd tesvîd olundu*" cümlesi, bu icâzetnâmenin, asıl nüshanın sureti olduğu anlaşılıyor.

Burada bahis konusu edeceğimiz son icâzetnâme ise, çok kötü bir neşih ve Türkçe'ye çevrilmesi âdetâ imkânsız, kötü bir Arapça'yla yazılmış olup maalesef hangi ocağa ait bulunduğu ve sonu kopuk olduğu için de tarihi tesbit edilememiştir⁹⁰. Ancak, eğer sahte ve bir kopye nüsha değilse, şahitler arasında Karaca Ahmed-i Rûmî'yi yani meşhur Karaca Ahmed Sultan'ı da gösterdiğine göre, en azından onun zamanına, yani yaklaşık XIII. veya XIV. yüzyıla gitmekte olduğu söylenebilir. Şaşırtıcı bir başka nokta, ocağa mensup şeyhleri uzun uzun zikredip bazılarının sözlerini nakleden bu icâzetnâme, bir Alevî icâzetnâmesinde bulunmayacak, Hz. Ali'den önceki üç halifenin adını ve Şeyh Abdu'l-Kadir el-Cîlî ve Şeyh Ahmed er-Rifâî'yi de anmaktadır. Ancak bu arada silsileyi de "Şeyh el-Vefâ Kürdî"ye dayandırmaktadır.

⁸⁸ A.g.e.,ss.263-265. Buraya kadar N. Birdoğan'ın kitabındaki Türkçe çevirilerden yararlandığımız bu siyâdetnâmelerin asıl metinlerine ulaşmak ne yazık ki mümkün olmamıştır. Görebildiğimiz kadarıyla bu metinlerde bazı atlamalar ve gereksiz sadeleştirme yapılmıştır. Ne yazık ki Birdoğan bu kitabında bu Arapça icâzetnâmelerin sağlıklı çevirilerini yayımlamıştır. Bu çeviriler, gerek orijinal metinlerdeki Arapça yanlışlarından, gerekse bu metinleri Türkçe'ye çeviren kişi veya kişilerin metinleri iyi anlayamamasından doğan bazı yanlışlar ihtiva etmekle beraber, sözkonusu ocakların Ebu'l-Vefâ ile bağlantısını çok iyi göstermektedirler. Bu itibarla, orijinal metinleri ve sağlam çevirileri verilmeyen bu tarihsel değeri yüksek belgelerin bilimsel yayınlarının yapılmaması maalesef büyük bir talihsizliktir. Böylece araştırmacıların bu metinleri sağlıklı bir şekilde kullanmaları ister istemez engellenmiş olmaktadır.

⁸⁹ Bk. ekler kısmı, nr. 4. İlk defa bu makalede kullanılan tarihi değeri yüksek bu iki belgenin fotokopisini temin eden Hıdır Abdal Ocağı'ndan dostumuz Mehmet Yaman Dede'nin oğlu Sayın Ali Yaman'a teşekkür ederiz.

⁹⁰ Bk. ekler kısmı, nr.5.

Vefâîlik, İhtilalci Mehdîlik, Alevîlik ve İsmâîlîlik

Son olarak Vefâîlik-Alevîlik bağlamında bir başka probleme temas etmek istiyoruz, ki bu da Vefâîlik-Nizarî İsmâîlîliği bağlantısı problemdir. Bu konudaki şahsî incelemelerimiz ve gözlemlerimiz bizi, Alevîliğin bugüne kadar sınıldığı gibi Oniki İmam mezhebinin değil, böyle bir görüntü vermesine rağmen, esas itibariyle daha çok Nizarî İsmâîlîliğine yakın durduğu sonucuna götürmüştür. Bu da XVI. yüzyılda Safevî propagandasıyla olduğu kadar, büyük bir ihtimalle daha evvel, başka kanallarla olabileceği gibi, Kürt ve Türkmen oymakları arasında çok yayılmış olduğunu gördüğümüz Vefâîlik kanalıyla da daha XII. ve XIII. yüzyıllarda oluşmuş olabilir⁹¹.

Vefâîliğin merkez yayılma alanının Irak ve Suriye toprakları olduğunu, bu topraklarda eskiden beri mevcut, müslüman olmuş Kürt ve XI. yüzyıldan beri yaşamakta olan Türkmen konar-göçerlerinin mevcudiyetini de artık biliyoruz. Bu dönemlerde buralarda Nizarî İsmâîlîliğinin çok faal olduğu da tarihen müspet olduğuna göre⁹², bu çakışma, özellikle XIII. yüzyıldan itibaren Kürt ve Türkmen konar göçerleri arasında yaygın olan Vefâîliğin İsmâîlîlikle çok muhtemel teması olması gerektiğini düşündürüyor. Çok iyi bilindiği gibi, 1256 yılında Alamut Moğollar tarafından tahrip ve Irak istila edildiğinde, Nizarî İsmâîlîler'i sığınak olarak kendilerine sûfî çevreleri seçtiler⁹³. Özellikle de kırsal kesimler onlar için çok elverişli oldu. Biz şahsen Vefâîliğin onlar için bu sığınak yerlerinden biri olduğunu, dolayısıyla böyle bir temasın hiç te uzak bir ihtimal olmadığını, aksine kuvvetle muhtemel bulunduğunu sanıyoruz. Eğer mesele düşündüğümüz gibi ise, bu XVI. yüzyılda Safevî propagandasının neden İmamiye Şiîliği görüntüsünde bu doğrultuda bir muhteva ile bilhassa Vefâî çevrelerine yöneldiğini açıklar.

Unutmamalıdır ki, Vefâîlik XIII. yüzyılda Baba İlyas ve Baba İshak'la beraber ihtilalci bir Mehdîlik ideolojisiyle (revolutionary messianism) or-

⁹¹ Bu mesele üzerinde bir müddetten beri çalışmakta olduğumuzu burada vurgulamak istiyoruz. İlk ulaştığımız veriler bizi böyle bir izlenime sevk etmiştir. Özellikle Sayın Farhad Daftary ile yazılı olarak sürdürdüğümüz fikir teatisi sonunda kendisi, Nizarî İsmâîlîliği bağlamında böyle bir varsayımın araştırılmağa değer olduğu kanaatinde bulunduğunu belirtmiştir.

⁹² Türkmenler arasındaki İsmâîlî propagandaları için msl. bk. Farhad Daftary, *The Ismâîlîs: their history and doctrines*, Cambridge University Press, Cambridge 2001, ss. 356, 374 vd.

⁹³ Bk. Daftary, ss 446-47, 452-55.

taya atılmış ve Türkiye tarihinin en büyük, en kapsamlı ve sonraki tesirleri itibarıyla en önemli iki büyük isyanından ilkinin (ikincisi Şeyh Bedreddin İsyanıdır) sahneye koymuştur. Bu problemin Osmanlı dönemindeki uzantısı, XVI. yüzyılda, II. Bayezit, Yavuz Selim ve Kanuni Sultan Süleyman dönemlerinde Anadolu'daki Kızılbaş Türkmen çevrelerinde Osmanlı merkezî yönetimine karşı girilen bir yarım düzine kadar ayaklanmadır⁹⁴. Hazırlanışından tatbik sahasına konulmasına kadar, bu isyanların da aynı şekilde ihtilalci bir Mehdilik ideolojisi etrafında olgunlaştığını iyi biliyoruz. Bu tür bir ihtilalci mehdî ideolojisi, İmamiyye Şiîliği'nden çok Nizari İsmailîliği ile bağdaşmaktadır⁹⁵. Dolayısıyla sözkonusu isyanların hazırlanmasında bu eski Vefâî çevrelerinin bir rolünün bulunup bulunmadığını araştırmak çok ilginç sonuçlar doğurabilir.

Sonuç

Öyle sanıyoruz ki, yukarıdan beri yazdıklarımız ve Ebu'l-Vefâ silsilesine dayanan Alevî dede ocaklarını gösteren, ele aldığımız belli sayıdaki icâzetnâme, şu beş mühim sonucu ortaya koymaktadır:

1- Bugüne kadar hakkında pek bir şey bilinmeyen Dede Garkın'ın, kendi adını taşıyan bir tarikatı bulunduğunu, bunun Vefâî tarikatı ile bağlantılı olduğu ortaya çıkmaktadır.

2- Vefâî geleneğinin Türkiye topraklarına taşınmasında belki en büyük rolü oynayanlar, başka bir ifadeyle, *Vefâî* tarikatının Türkiye tarihindeki en mühim temsilcileri ise, hiç şüphe yok ki, Dede Garkın ve halifesi Baba İlyas-ı Horasânî' ve onların halifeleridir.

3- Ebu'l-Vefâ geleneği, Alevîliği maddeten ve mânen, inanç ve kültür olarak yaşatıp toplumsal olarak da organize eden dedelik kurumunun, dolayısıyla XVI. yüzyılda *Kızılbaşlık* adı altında tarih sahnesine çıkan Alevî toplumunun teşekkülünde çok büyük ve önemli bir tarihsel rol oynamıştır. Bu tür belgelerin sayıca çok daha fazla olduğuna hiç şüphe yoktur. Bu, Alevîliğin temelini Ahmed-i Yesevî değil, sanki neredeyse bütünüyle Ebu'l-Vefâ geleneği üzerine kurmuştuğumuzu düşündürüyor.

⁹⁴ Bu konuda genel bir değerlendirme, analiz ve ilgili literatür için bk. Ocak, "XVI. Yüzyıl Osmanlı Anadolu'sunda Mesihî Hareketlerin Bir Tahlil Denemesi", *V. Milleterarası Türkiye Sosyal ve İktisat Tarihi Kongresi (Tebliğler)*, İstanbul 21-25 Ağustos 1989, TTK yay., Ankara 1990, ss. 817-825.

⁹⁵ İsmailîlik'teki bu ideoloji için bk. Daftary, ss. 128-129.

4- Belki en çarpıcı sonuç ise şudur: Özellikle merhum Fuat Köprülü'nün tesiriyle, bugüne kadar hemen bütün araştırmacılar, Türkiye coğrafyasındaki popüler tasavvufun kökeninin, Ahmed-i Yesevî geleneğine bağlı Orta Asya tasavvufu olduğunu kabul etmişlerdi. Bugün Türkiye Alevîleri de belki bu etkiyle kendi kökenlerinde Ahmed-i Yesevî'yi görüyorlar. Oysa bir tek *Hacı Bektaş Vilâyetnâmesi* hariç, ne Alevî dede icâzetnâmelerinde, ne klâsik nefeslerde, ne de diğer klâsik Alevî metinlerinde Ahmed-i Yesevî'nin adı geçmemektedir. Bu çok çarpıcı bir durumdur. Buna mukabil, bu makalede incelemeye çalıştığımız tarihsel belgeler ışığında açıkça görülüyor ki, gerek Anadolu Selçuklu, gerekse Osmanlı Türkiyesi popüler tasavvufunun sadece Orta Asya kökenli Ahmed-i Yesevî geleneğine dayandığını söylemek, tarihsel olguyu yansıtmamaktadır. Ama Türkiye popüler tasavvufunun her iki dönemde de büyük çapta Irak tasavvufu kökenli Ebu'l-Vefâ geleneğine bağlı olduğu açıkça görülüyor.

Bununla beraber bu, zikredilen dönemde Türkiye'de popüler tasavvufun Orta Asya kökeni ile hiç ilişkisinin bulunmadığı anlamına alınmamalıdır. Gerek Moğol istilasından önce, gerekse bu istila ile beraber Orta Asya'dan ve İran'dan yola çıkan göç dalgalarıyla pek çok sufînin Türkiye toprakalarına göç ettiği de bir vâkıdır. Meselâ Kalenderiyye cereyanını ve buna bağlı muhtelif tarikatların XIII. yüzyılda buradaki mevcudiyetini Orta Asya ve İran'ı hesaba katmadan açıklayamayız. Fakat burada bizim vurgulamak istediğimiz nokta, en azından popüler tasavvufun kurumlaşmasında Vefâîliğin ihmal edilemeyecek, önemli bir rolünün bulunduğudur.

Kısaca özetlemek gerekirse, yakın zamana kadar varlığı bile pek sezilip önemsenmeyen *Garkînî* ve *Vefâî* tarikatlarının, Türkiye dinî -sosyal tarihinde ne kadar önemli bir yere sahip olduğu herhalde bir ölçüde anlaşılabilir. Bu doğrultuda ileride sürdürülecek araştırmaların, önümüze daha çarpıcı ve sürpriz problemler ve konular çıkaracağına şüphe yok gibi görünüyor.

EKLER

EK: 1

ÇELEBİ (I.) MEHMED DEVRİNE AİT
GARKİNİ İCÂZETNÂMESİ

(821/1418 tarihli orijinalinin 837/1433-34 tarihli kopyası)

(Türkçe çeviri)

bu nesebin şerefli ve sahih (olduğunu tasdik ettik). Takvâ, (Allah'a) ve Peygamberinin sünnetine itaat konusunda geçmiş seyyidlerimizin ve şeyhlerimizin -Allah onlara geniş rahmetiyle rahmet eylesin- vasiyetleri üzere vasiyet ettik. O, edeb ve ahlakının güzelliği ile dervişler için çalışacaktır. (Tarikat cihazlarından olan) zenbili yüklenmiş, alemi ve kandili kaldırmış, mikrazı çekmiş, seccadeye oturmuş ve ŞEREFLİ GARKİNİ HIRKASINI* giymiştir. Eski şeyhlere nisbet olduğu üzere, onun eli elimiz, (başkalarını tarikata) kabulü kabulümüz, reddi reddimizdir. (Burada silik bir kaç kelime var. Yalnız "Tarik" kelimesi okunabiliyor). Bu, "Kimse-nin kimse için bir şeye kadir olamayacağı ve emrin yalnızca Allah'a ait olduğu o günde"*** (âyeti gereğince) Allah'ın elleri arasında benim vasiyettim ve hüccetimdir.

Emîr Şerefu'd-Dîn ve Emîr Hayat ve Emîr Belvâri ve Emîr Yusuף VE MERHUM EMİR ABDULLAH ES-SA'İDÎ OĞLU EMİR GARKİNİ ve Seyyid Emîr Hayre'd-Dîn, Seyyid Emîr İlyas, Emîr Muhammed, Seyyid Emîr Ali, Seyyid Emîrşah Muhammed.....

İşte bu Seyyid Şerîf Şihâbe'd-Dîn Ahmed, Seyyid Şerîf Hızır el-ma'rûf bi-Çelebî ve Seyyid Şerîf Şah Hüseyin b. Seyyid Şerîf Muhammed ve Seyyid Şerîf Cemâle'd-Dîn Yusuף b. Seyyid Şerîf Kemâle'd-Dîn İsmâil... *Bunlar hepsi Şerîf Ebu'l-Vefâ'nın ailesindedir.* (Bu arada yine birçok isim vardır. Bunlar arasında bir NU'MÂN ELGARKİNİ B. MERHÛM MEZKÛR SEYYİD ŞERİF ABDİLLAH ve dört satır aşağıda SEYYİD ŞERİF PİN HÂN EL-GARKİNİ B. MERHÛM MEZKÛR SEYYİD ŞERİF ABDİLLAH adları geçiyor).

* Çeviri metinlerde büyük harfle yazılan kelimeler orijinal metinlerinde de celi (iri) reyhâni hat ile yazılmıştır.

** Kur'an-ı Kerim, *el-İnfitar* sûresi, âyet 19.

EK: 2

MALATYA'DA SEYYİD EBU'L-VEFÂ ZÂVİYESİNE AİT BUYRULDU

(BOA, İbnu'l-Emîn Evkaf, nr. 2725)

(5 Cumâda'l-ülâ 1102 / 4 Şubat 1691)

¹Malatya kadısına hüküm ki

²Kazâ-i mezbûra tâbi Muşar nâhiyesinde âsûde olan Kutbu'l-Ârifîn Seyyid Şeyh Ebu'l-Vefâ ³kuddise sırruhû'l-azîzin zâviye tekiyyesinde zâviyedar olup âyende ve revendeye it'âm-i ta'âm ⁴içün kazâ-i mezbûre tevâbiinden Şeyh Hasanlu ve Üçbölük ve Erdek ve Taşlu nam mezreaların ⁵mahsûlâtı vakf olup ve ahâlisi dahî avârız-ı dîvâniyye ve tekâlîf-i örfiyyeden dahî mu'âfiyyet ⁶üzere selâtin-i mâziyeden mu'âfnâme ve yedlerinde(?) evâmir-i şerife ve vakfiyye-i ma'mûlûn bihâ ⁷ve sûret-i defter-i cedîd-i hâkânî var iken hilâf-ı defter ve evâmir-i şerife avârız ve sâir tekâlîf ⁸talebiyle rencide ve remide iderler men'i bâbında emr-i şerif recâsına i'lâm olunmağın hazîne-i ⁹âmiremde mahfûz olan mevkûfât defterlerine nazar olundukda kazâ-i mezbûrun gayr ez- ¹⁰fürûnihâdegân icmâl üzere ikiyüz doksan üç avârız hânesi olduğı mestûr olup ¹¹ve defterhâne-i âmiremde mahfûz olan defterlere mürâcaat olundıkda nâhiye-i mezbûrede vâki' ¹²Şeyh Hasanlu maa Mezraa-i Çivril nâm karyede *Şeyh Ahmed-i Tavîl* nâm kimesne medfûn olup ¹³şeyh (?) hâkânîde kitâbet olundukda vilâyet defterlerinde kurâ-i mezbûrede vakf olunup ¹⁴ve reâyâdan kimesne muâf kayd olunmayup sonra vilâyet defterinde mezbûr karye ile 15.....pâre mezraayı mezâr-ı mezbûreye vakf eyleyüp ve yigirmisekiz nefer kimesne içün ¹⁶muâfdır deyu şerh virüp ammâ mufassal defterinde mezârîi kayd eylemeyüp ancak Şeyh ¹⁷Hasanlunun iki başdan vakf yazup ve on üç nefer kimesneyi muâf eyleyüp ¹⁸ellerine sûret-i defter virüp âyende ve revendeye hizmet eylemek üzere mukayyed ¹⁹bulunmağın imdi kânûn ve defter mücebince amel oluna deyu ferman sâdır olmağın ²⁰bin altmış yedi senesi Rebû'l-evvelinin onikinci günü târihiyle müverrah ²¹emr-i şerif virildüğü der-kenâr oldıkda hilâfına emr-i âhar sâdır olmuş ²²değil ise tecdîd olına deyu fermân-ı şerif sâdır olmağın şurûtuyla emr-i şerif ²³yazılmağa tezkire virildi fi 5 Cumâda'l-ülâ sene 1102

EK: 3

MALATYA'DA SEYYİD EBU'L-VEFÂ ZÂVİYESİNE AİT

ZÂVİYEDARLIK BERATI

(BOA, Cevdet Evkaf, nr. 6210)

(Rebiu'l-ewvel ortaları 1117 / Temmuz ortaları 1705)

¹Malatya muzâfâtından Muşar nâhiyesinde vâki' âsûde olan Kutbu'l-Arifin Seyyid Şeyh Ebu'l-Vefâ zâviyesinin ²zâviyedarlığı evlâd-ı vâkıfa meşrûta olup evlâdiyyet ve meşrûtiyyet üzere mutasarrıflar olan işbu dârende-i ³fermân-ı hümâyûn Seyyid Ali ve diğer Ali ve Yusuf ve Hüseyin ve gayri bi'l-fiil berât-ı şerîfle mutasarrıflar olup lâkin taht-ı âli-baht-ı Osmânî katına gelüp ⁴(?)hümâyûn-ı sa'âdet-makrûnum vâki' olmağın der-i saâdetimde müceddeden berât-ı şerîfim virilmek bâbında yedlerinde olan berât-ı atık mücebince ⁵üzerlerinde ise bir aylık resm-i berât post-nişîn yediyle teslim-i hazîne olunmak üzere sadaka idüp bu berât-ı hümâyûnı virdüm ⁶ve bu-yurdum ki varup mezbûrlar zikr olunan zâviyenin kemâ-kân evlâdiyyet ve meşrûtiyyet üzere zâviyedar olup ⁷hidmet-i lâzımelerin mer'î ve müeddî kıldıktan sonra üslûb-ı sâbık üzere mutasarrıflar olup vâkıfın rûhı ve devâm-ı ömr-i devletimiçün ⁸duâya müdâvemet göstere şöyle bilüp alâmet-i şerîfe i'timâd kılalar. Tahrîren fi evâsıt-ı şehri Rebiu'l-ewvel sene seb'a aşere ve mie ve elf

Be-makâm-ı Kostantîniye

EK:4

SULTAN SİNEMİL OCAĞI ŞECERE-İCÂZETNÂME'Sİ

(28 Muharrem 1265 / 25 Aralık 1848)

Hüve'l-Hâdî

Nasrun min Allahi ve fethun karîb
v'Allahu veliyyu't-tevfik

.....es-Seyyid İbrahim b. es-Seyyid Hasan b. eş-Şeyh Nazır b. eş-Şeyh Zenûn b. Hayran Abdal Kıdvetu evliyâi'llahi'l-vâsılın ilâ Hazreti Sultânî'l-Arifîn Ebu'l-Vefâ (sic) Tâci'l-Arifîn kaddes'Allahu rûhahû'l-azîz.kendisine icâzet, seccâde, alem, kandil, zenbil ve destur verilmiştir. Onun yolu, Hz. Muhammed'den rivayet olunan "*Fakirlik benim iftihar ve silemdir. Ben onunla diğer nebiler ve resuller üzerine iftihar ederim*" hadisi gereğince fakr yoludur. O ahit almış ve VEFÂİYYE HIRKASINI GİYMİŞTİR. O şunlar vasıtasıyla Allah yoluna bağlanmıştır: Sâlih, âbid, zâhid fâzıl, kâmil, âlim, dervişlerin babası, seyyidlerin efendisi, cömertlik ve saâdet ma'deni Şeyh Seyyid Muhammed kaddes'Allahu sırrahû'l-azîz. Bütün fakr erkânı ona Seyyid Hüseyin'den, ona Seyyid Muhammed'den, ona Seyyid Cemâle'd-Dîn Yusuf'tan, ona Şerefe'd-Dîn Hüseyin'den, ona Seyyid Nizâme'd-Dîn Abbas'tan, ona Seyyid Nure'd-Dîn Asuman'dan, ona Seyyid Salih'ten, ona Hams'den (?), ona da SEYYİD EBU'L-VEFÂ TÂCU'L-ÂRİFİN kaddes'Allahu rûhahû'l-azîz'den bütün fakr erkânı vasıl olmuştur. Bu mübarek icazetnâmenin yazılması Hicret'in bin ikiyüz altmışbeş senesi Muharrem'inin yirmisekizinci Salı* günü bitmiştir.

Buna

Kerbelâ tekiyyesi nakîbi

Ahmed Baba

şahidlik etti

Buna

İmam Hüseyin Postnişini

Seyyid Muhammed Takî b.

Seyyid Ahmed Dede

şahidlik etti

* Belgede 1265 yılı Muharrem'inin 28'inde "Sülesâ" yani Salı günü olarak geçmekteyse de, bugün esasında 25 Aralık Pazartesi'ne rastlamaktadır.

Buna	Buna	Buna
Kerbelâ tekkiyesinde	Kerbelâ tekkiyesinde	Kerbelâ tekkiyesinde
Çerağcı Ali Baba	kahve Ali Baba	meydancı Derviş Ali Baba
şahidlik etti	şahidlik etti	şahidlik etti

Bu şecerenin sahibi Seyyid Şeyh İbrahim b. Şeyh Hasan Sultan Sinemil evladlarından olduğu sabit olunup işbu mahalle kayd ve sahh ve şerh virildi talib-i müridîn amel itmek için ziyade ve noksan olunmadı. V'allahü a'lemu bi's-savâb

Ek: 5

OCAĞI VE TARİHİ TESBİT EDİLEMİYEN ŞECERE-İCÂZETNÂME

(Bu şecere-icâzetnâme, büyük bir ihtimalle sahte olabilir. Eğer bir önceki gibi eski tarihli orijinal nüshasının geç tarihli bir kopyası olsaydı, müstensih hatalarına rağmen onun gibi standard düzeni ve üslubu olması gerekirdi. Oysa bunda böyle bir durum sözkonusu değildir. Acemice ve imlâ yanlışlarıyla dolu bir hat, kötü ve âdetâ anlaşılmaz karmakarışık bir arapça ile kaleme alınmış olup sondan da eksiktir. Metinde Seyyid Abdu'l-Kadir el-Kîlânî ve Seyyid Ahmed er-Rifâ'î ile birlikte Ebu'l-Vefâ'nın adı geçmektedir. Hattâ Ebu'l-Vefâ'nın adı bile kötü bir imlâ ile *Şeyh el-Vefâ Kirdî* (Kürdî) şeklinde yazılmıştır. Tercüme edilemeyecek kadar kötü bir metin olmakla beraber, Ebu'l-Vefâ'ya kadar çıkan silsileyi teşkil eden isimleri açık seçik olarak görmek mümkündür. Bu belge eğer sahte ise, bu bile Ebu'l-Vefâ'nın adının, sahte bir belge düzenlenmeyi gerektirecek kadar prestij sahibi olduğunu gösterir.)

Ahmet Yaşar Ocak

ابن اخرج بن فضل الدين كورد من مهاباد اذربايجان

قينا بن الربو بن شيبه بن ابراهيم صلوات الله عليك يا عظيم الخصال

في نال عهده الله الجرم الجرم شوقه له على نعمان ماجر الله

Belge 1

اصناف

الاولاد اذ امر الله عليهم بسبوع النجا وسبع

هم من ربك لشفاء وكفاه شفاءه الا اني محمد

خير الابد والاشقياء لهم الله جميعا كان

اخلاف طبقاتهم وعلو درجاتهم ان حضرة

المسلمين عند الفقراء الفقراء

فاحسب التماسد بالقبول فانه اهل له فلان انبأه

الاهل والاهل

سیرت السليمان جلد ششم از مناصیر احمدی

فِرْحَةُ صَالِحِ نَفْسِهِ وَصَبْرُهُ وَقِيَامُهُ فِي

صَلَاةٍ وَأَوْثَرُهُ عَمَّا خَلَقَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ مِنَ الْجَائِزِ فَسَطْرَانَهُ
هَذِهِ النَّسَبُ شَرِيفًا صَحِيحًا وَآكَدًا عَلِيَّةً الرَّوَّاسِيَا
بِتَقْوَى وَطَلْحَةَ وَسُتَيْتَ رَسُولَهُمَا وَشَادَاؤُنَا وَسُلْطَانَنَا
الْمَاضِيَّةَ حَمْدُ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ وَأَسْعَدَةَ وَبِنَعِي لِلْفُقَرَاءِ
بِالْأَذْيَابِ وَحَسْبُ سِيرَتِهِ وَجَمَلُ الزَّيْدِ وَفِيهِ الْعِلْمُ وَالْفَيْدُ
وَجِبْرُ الْقَرَأِ وَيَجْلِسُ عَلَى التَّجَادُدِ وَيَلْبَسُ الْحُرْقَةَ الشَّقِيَّةَ

هَذِهِ الدَّبِيَّةُ شَرْفًا صَحِيحًا وَكَدًّا عَلِيمًا الرُّصَايَا
بِتَقْوَى وَطَلْحَةٍ وَسُنَّتِ رَسُولِهِ مَا وَفَّقَنَا وَمَشَانَا
لَمَّا ضَيَّتْ حَمْرُ اللَّهِ هَمَّتْ وَأَسْعَتْ وَيَسْعَى اللَّفْفَاءُ
بِالْأَدْبِ وَحُنَّ سَيْرَتُهُ وَيَجِدُ الزَّنْبِيذَ وَيَفِجُ الْعُلَا وَالْفِيدَارُ
وَيَجْعَلُ الْقِرَاضَ وَيَجْلِسُ عَلَى التَّجَادَةِ وَيَلْبَسُ الْحِرْقَةَ الشَّرِيفَةَ

الْغُرَيْبَةَ وَيَبْدِي نَا وَقَوْلُهُ قَوْلُهُ وَرَدْنَا مِثْلَهُ نَسْتَمِثُ مِثْلُ الشَّيْخِ

مَوْلَانَا حَالُ بَرِيٍّ وَهَدَى وَصِيَّتِي وَحُجَّتِي بَيْنَ يَدَيْكَ اللَّهُ
يَوْمَ لَقَا لِي نَفْسِي شَيْكًا وَأَلَامٌ يُؤْمِدُ اللَّهُ قَالَ تَعَالَى

وَأَلَامٌ يُؤْمِدُ اللَّهُ قَالَ تَعَالَى

أَقِيْمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ وَارْتَمِكُوا بِالرِّجْلِ الْيُسْطَىٰ
صَلَّىٰ اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَقْبَلُوا بِأَمْرِ اللَّهِ وَمُرَّكَاهُ
هَدَىٰ الَّذِينَ يَرْتَمِكُونَ إِلَّا الصَّادِرِينَ وَالْوَارِثِينَ مِنَ الْفِرْعَاءِ

وَأَمَّا إِنِّي مِنَ الْمُرْسَلِينَ

اللَّهُ نَفْسًا أَلُوْسَعْمًا كَمَا كَسَبْتَ عَلَيَّ مَا كَسَبْتَ
بِرَبِّنَا لَمْ نَخْذَلْنَاكَ نَبِيًّا أَوْ إِحْسَانًا نَبِيًّا وَلَا نَحْمَلُكَ
مَالًا طَافًا لَكَ أَيْدِي عُنَّا وَكُنْفَرْنَا وَأَحْمِنَا أَرْسُولًا
فَأَنْزَلْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ وَقَالَ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ
الْعَلَمَةُ تَوْسِعُ الطَّافَةَ وَلَئِنْ لَمْ يَنْعَمِ اللَّهُ بِالْحَبَّةِ

اللَّهُ نَفْسًا أَرُوسَعَهَا كَمَا مَا كَسَبَتْ وَعَلَيْهَا مَا كَتَبْتَ
بِرَبِّنَا لَأَتَوَلَّوْا نَا أَوْ لِيَسِّرْ أَوْ لِيُخْطَا نَا بِرَبِّنَا وَلَا يَحْتَمِلُنَا
مَلَاحِفًا لَنَا يَا وَاعِظْنَا وَنُحْمِلْنَا وَأَحْرَمْنَا أَوْ مَوَالِي
فَانْزِعْنَا عَلَى قُلُوبِنَا كَمَا نُوَفِّرُ فَقَالَ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ
الْعَلَّةُ تَبْسُوعُ الطَّاقَةِ وَلِذَلِكَ لَمْ يُعْطِ حِيَاجَةَ

رَبَّنَا لَا تَحْمِلْ عَلَيْنَا أَوْثَارَ
كَمَا حَمَلْتَهُ عَلَى الَّذِينَ سَبَقُونَا
وَيَسِّرْ لَنَا

النُّقْرَةُ مِنَ الطَّالِبِينَ إِلَيْكَ يَا رَحِيمَ الْيَسِيرِ بِالتَّوْبَةِ الْوَالِدَانَا

أَخِي اللَّهُ تَعَالَى تَوْبَةُ الْيَسِيرِ جَمِيعًا أَيُّهَا الْمُؤْمِنُونَ لِعَلَّكُمْ
تُقَابِلُونَ النَّبِيَّ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ وَالْأَمْرُ النَّبِيُّ الْيَسِيرِ
كَيْفَ لِحِزْنِي وَقَدْ عَلِمْتُمْ لِي الْأَسْبَابَ الْيَسِيرِ

سأمر بى

ر

فَأَيُّكَ نَادِيٌّ لَوْ لَا
رَبِّي وَقَالَ
عَالِيَا الصَّلَاةَ وَالْأَمْرَ الشَّرْعِيَّ الْقَوَانِي وَالْعَمَّةَ أَعَالِي
وَالْحَقِيقَةَ أَحْوَالِي وَالْمَعْرِفَةَ كَالْحَيِّ وَالْعِلْمَ سَالِحِي وَالْعَمَلُ

رَوْضَتِي وَالْحَوْزُ وَرَفِيقِي وَالنَّقْوَى رَادِي وَالْقَنَاةَ كَثْرِي

وَالْبِرَّ دَائِي سَأَمْرُ دِينِي فَحْتَرِي وَبِرِّي فَتَمَّ عَلَيَّ الْإِنْبِيَا
وَالْعَبِيدَ الْفَقِيهِ نَمَلِي لِيَدَنَا وَسِنْدَنَا وَشَيْخَنَا وَأَمَانًا وَقَدْنَا
سُلْطَانَ الْعَالَمِينَ وَتَاجَ الْمُخَفَّفِينَ وَقَدْوَةَ الْكَلِمَةِ وَقَبْلَةَ الطَّالِبِ
سَرْجَ الْمَلَكَةِ مُطَهَّقَ وَالِدَيْنِ الشَّيْخِ الْبِرْبَانِي الْمُرْشِدِ الصِّدِّ

وَأَلْمَحْرَبِي سَنَامِ دِينِي مَحْتَرِي وَبَدَأْتُ عَلَى الْإِكْبِيَا
وَالْعَبْدِ الْفُقَيْي نَمِيذِنَا وَسَيِّدِنَا وَسَيِّدِنَا وَأَمَانًا وَقَدُونَا
سُلْطَانِ الْعَالَمِي وَتَاجِ الْمُخَفَقِي وَقُدْرَةِ الْكَيْفِي وَقَبْلِ الْخَالِي
سَرَّحِ الْمَلَكَةِ طَلِقِ وَالذُّنُوبِ الشَّيْخِ الْبَرِيءِ الْمُرِيدِ الْوَالِدِ

أَمَا بَعْدَ فَرَغِ الْعَمَلِ التَّقْوَى وَالنَّجْوَى الْإِسْلَامِ

لَا تُشْرِكْ بِاللَّهِ شَيْئًا مِنْ الشَّيْءِ الْمُبْرَكَةِ الطَّامَّةِ نَسْرَ الْخَلْقِ
لَا تُصَلِّهِ الْعَمَلِ نَفْعَ الْحَمْدِ النَّتِ سَلَامًا لَمْ يَنْقُ الْكَلِمَةَ وَالنَّجْوَى الْعَامِ
سَيِّدِي مُحَمَّدٍ سَعَادَتِي الْكَلِمَةَ الْفَرْخِ الْحَمْدِ قَبْلَ وَرَأَى الْبَيْتِ

Ahmet Yaşar Ocak

لَعَلَّ الْعَالَمَةَ الْعَابِدَةَ أَمْدًا عَصْدًا الَّذِي حَيْدَ التَّقِيَّةِ بِحَيْدِ

المتدي من الافان والبنت في الحرم سنة

سبع وثلاثين وثمانون حاميًا الله نفا إلى ومصليًا على

سيدنا محمد وآله وصحبه الطيبين الطاهرين وسلم تسليمًا

دائمًا آمينًا أكثر الأيام الطيبة والليالي الحسنة والسنين النورية

والعقب

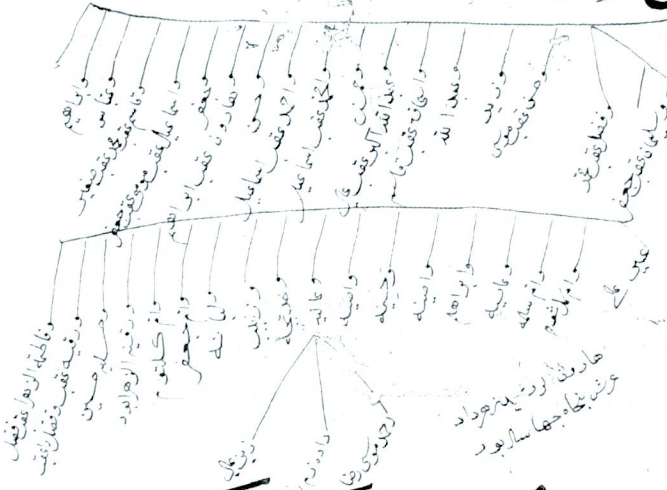
بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
هَذَا مَوْعِظَةٌ لِمَنْ آمَنَ مِنْكُمْ
وَتُوبَ إِلَيْهِ

فَالْعَقِبُ
مَعَنَا أَمْ يَكْفُرُ الْكَافِرُ

مَعَنَا أَمْ يَكْفُرُ الْكَافِرُ
مَعَنَا أَمْ يَكْفُرُ الْكَافِرُ

مَعَنَا أَمْ يَكْفُرُ الْكَافِرُ
مَعَنَا أَمْ يَكْفُرُ الْكَافِرُ

مَوْلَى الْأَنْبِيَاءِ هُوَ مَوْسَى الْكَافِرِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ



فَالْحَقُّ أَنَّ مَوْلَى الْأَنْبِيَاءِ هُوَ مَوْسَى الْكَافِرِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ

مامون زورداغى خوجى جىمىن ساراغورد

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

معتمضم زورداغى خوجى جىمىن ساراغورد

فالعقب

من مولانا ابى جعفر محمد الجورادى رضى الله عنه



فالعقب

الكلمة
بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

فَالْحَقُّ

منقول من قول علي بن ابي طالب
صلى الله عليه
وآله
وأصحابه
السلام
قالوا
ما كنا
نرى
عنه
شيئا
من
العلم
والعقل
والفهم
والحكمة
والنور
والهدى
والرشاد
والهداية
والنور
والهدى
والرشاد
والهداية

عنه وعقله وعلمه
الكامل
من علي بن ابي طالب
في جوابه عن الحسن العسكري

وعبد الله
عليه السلام
والعالمين
والعالمات

فَالْحَقُّ

حيا الأمان

منقول من العنكبوت في حجاره وهو محمد المهدي

لَمَّا بَعُرُفَهُمْ لَانَسَبِ الْعَرَبِ الْفَرَقِيْنِي جَاؤُ الدِّي حَضْرَتِ النَّبِيِّ صَلَّى
مَعَ الْفِ بِيُوْتِ حَسَبًا يَاتِي اَسَامِيْنُهُ اَحْمَرُ وَهُمْ
الْاَمِيْرُ يُوسُفُ وَالْاَمِيْرُ عَبْدِ اللهِ وَالْاَمِيْرُ حَسَنُ الْاَمِيْرُ
وَالْاَمِيْرُ كُوْنَانَ وَالْاَمِيْرُ شَاغُ الدِّيْنِ وَالْاَمِيْرُ تَمْرَاتُجُ وَرَبْرَكُ
وَالْاَمِيْرُ فَالذِّيْرُ وَالْحَمِيْرُ حَمِيَاتُ وَالْحَمِيْرُ وَالْوَارِي وَالْحَمِيْرُ

والامير عبد الله الشيعي اول الامير محمد

سيد امير خير الدين سيد امير لياس امير محمد سيد امير علي
سيد امير شاه محمد و بوزرقي امير شاه وردكي

والامير شوق الدين قاضي حيا ت والحر محمد الواري والحر نوح

والامير عبد الله الشيخ عبد الوارث

سيد امير خير الدين سيد امير لياس امير محمد سيد امير علي
سيد امير شاه محمد و بوازري امير شاه ورديا
و بوازري امير حسن و امير بنتر قلم شاه و بوازري حيا
امين امير شرف الدين سيد امير حيا بن امير حيد سيد
امير جلال الدين بن امير محمد سيد امير نوح الذي سيد امير
هر الله سيد امير قريش سيد امير حيا بن امير
احمد سيد امير طووش موسى الثالث الاموش
محمد الامرج العابد الزاهد الذي شكر موسى الشاف
ابراهيم المبيض موسى الزكاطر مدفوع بغداد

معاً برقيش امام فروه القاسم الفقير محمد
النجيد الكلى المرتضى جعفر الصادق محمد
الباقر زين العابدين الحسين الشهيد كبريالا
رضى الله عنهما عن الامام علي بن ابي طالب
بن عبدالمطلب بن هاشم بن عبدمناف بن
قصى بن كلاب بن كعب بن مالك بن
ام فاطمة بنت اسد رسول الله صلى الله عليه
سعد بن كعب عمر بن عامر بن عثمان بن
عبدالله سيدنا قاسم سيد معد عدنان بن
اسماعيل سيد ابراهيم تيدار ونى نوح بن
قينان بن ابوبكر صديق رسول الله عن
انوش بن شيت بن ادم عليه السلام
الصفي النبي نزل خمس صحيفه انزل عليه نالين
صحيفة ابوفاطم بنت اسد عبدمناف

وَمِنْ حُجَجِ مَدِينَتِي لِي حَقُّ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَمْرُهُ السَّعِيدُ
وَاللَّسْوَةُ وَالنَّجَادَةُ وَالْعَلَمُ وَمِنْ رَأْسِهِ تَأْجِلُ الْحَضْرَةُ وَالنَّفْسُ
وَمِنْ شَعْرَتَيْهِ قَدَامُ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَيَعْبُدُ بِحُجَجِ الدِّينِ سَيِّدِي
حَسَنَ الْمُلقَبِ بِقَاتِلِ غَازِي بَابُورِي وَمَا وَلَدِي أَمِيرَ مُحَمَّدَ بَابُورِي

ولمّا حضرت سنّه ونولّد محمد غزني بشي قريشي ومما أوصى إليه
حضرت علي بن طالب كرم الله وجهه وهم جاءوا إلى حضرت النبي قبل الهجرة
اربع وعشرين سنة جاء بهم الخضر الظاهر فصار واقود

والرضي الله عن علي بن أحمد الهدوي والجليلين والجليلين والجليلين

والاجازة ويندما يده وقولها وقوله ورد ما رده وتوجه مع غيره
إلى الجها واللايه والنزاهة مع الكفرة والمشركين وان جمع الغنوة
والمهاجرات يلتنى نسبه إلى سلسلة العقاب واللعشجاء الذين
ومرّدهما إلى بلاد كاشان ومكة المسفرة وان قاتل بلغ سنّه وعشرين سنّه

فهدا نسبت السيد الشهاب الدين العبد المذنب المعروف بجلي

وآيد الشريف شاه حنين السيد الشريف محمد والسيد الشريف جلال الدين
.....

يا سبحها ولا يروها مع اللغز والشير يرون مع حسن
والهما حرات يلتنى نسبهما في سلسلة العقال والعشجاع الذين
ومر قد ما لي باليد كاشان وقتة المسفرة وان قابل بلغ سنة عشر سنة

فهدا نسبت السيد الشير الدين الشيرازي المعروف بجلي

والتيد الشريف شاه حزين السيد الشريف محمد والسيد الشريف جمال الدين
يوسف بن السيد الشريف كمال الدين جمال وممنزبت الشريف ابو قفا
فضل الله الله الحمد لهم وممنزرت الجباء السيد الشريف شيرازي الدين
بن المحمدر المغفور السيد الشريف جمال الدين يوسف بن المحمدر كمال الدين الشريف
عبد الدين بن المحمدر المذكور السيد الشريف صاحب بن المحمدر المذكور السيد الشريف

عبد المحمدر المذكور السيد الشريف جمال الدين الشيرازي المعروف بجلي

ابن الجحوم المذكور السيد الشريف المذكور الديني

ابن الجحوم المذكور السيد الشريف المذكور الديني
السيد الشريف جعفر القوي بن الجحوم المذكور السيد
الشريف ابو الغري بن الجحوم المذكور السيد الشريف شيخنا
ابن الجحوم المذكور السيد الشريف ابو محمد بن الجحوم المذكور
السيد الشريف صادق بن الجحوم المذكور السيد الشريف عبد الله

ابن الجحوم المذكور السيد الشريف المذكور الديني

ناصر الجحوم الشريف المذكور السيد الشريف المذكور الديني
الجحوم المذكور السيد الشريف المذكور الديني

السيد الشريف الساعات العزقة فاننا لا كفر فلما ناة ساطا قاتل

